

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vatandaşlık Değerine Yer Verilme Durumu*

Ağit ESENKUŞ** Refik TURAN***

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 26.08.2024
Makalenin Kabul Tarihi: 07.11.2024
DOI: 10.54971/synergy.1538785

ÖZET

Sosyal Bilgiler dersinin birincil amaçlarından biri de toplumun üyelerini bir arada tutmakta önemli bir işleve sahip olan toplumsal ve siyasal değerlerin genç kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır. Bu amaca yönelik olarak 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, tasarruf, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, yardımseverlik ve vatandaşlık değerlerine yer verilmiştir. Bu araştırmanın amacı 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına uygun olarak hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vatandaşlık değerine yer verilme durumunun incelenmesidir. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı okullarda 2022-2023 Öğretim yılında okutulan 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Araştırmada veri analiz tekniği olarak içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma çerçevesinde Sosyal Bilgiler ders kitapları metin, görsel ve ünite hazırlık, değerlendirme ve etkinlik soruları boyutuyla incelenmiştir. Araştırma sonucunda dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında elli beş defa, beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında dokuz defa, altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yirmi dört defa, yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ise on bir defa vatandaşlık değerinin vurgulandığı tespit edilmiştir. Vatandaşlık değeri en fazla dördüncü ve altıncı sınıf; en az ise beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vurgulanmıştır. Ders kitaplarında yer alan üniteler açısından kıyaslandığında ise dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Geçmişimi Öğreniyorum, beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Güç, Yönetim ve Toplum, altıncı sınıf ders kitabında Tarihe Yolculuk, yedinci sınıf ders kitabında ise Türk Tarihine Yolculuk ünitelerinin vatandaşlık değerine en fazla yer verilen üniteler olduğu anlaşılmaktadır.

Content of this Journal is licensed
Under Creative Commons Attribution
NonCommercial 4.0 International
(CC BY-NC 4.0)

Keywords: Sosyal bilgiler, Sosyal bilgiler ders kitapları, değer eğitimi, vatan, vatandaşlık

* Bu makale birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı Sosyal Bilgiler (4., 5., 6. ve 7. Sınıf) Ders Kitaplarında Vatandaşlık Değerine Yer Verilme Durumunun İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Bilim Uzmanı, MEB, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Batman-Türkiye. E-posta: egit-630@hotmail.com, ORCID Id: 0009-0000-6145-221X

*** Prof. Dr., Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Aksaray-Türkiye. E-posta: refikturan@aksaray.edu.tr, ORCID Id: [0000-0001-8369-800X](https://orcid.org/0000-0001-8369-800X)

The Status of Inclusion of Patriotic Value in Social Studies Textbooks

ABSTRACT

One of the primary objectives of the Social Studies course is to ensure that social and political values, which have an important function in keeping members of society together, are transferred to the younger generations. For this purpose, the 2017 Social Studies Course Curriculum includes the values of giving importance to family unity, being fair, independence, peace, freedom, being scientific, being diligent, solidarity, sensitivity, honesty, aesthetics, equality, savings, hospitality, giving importance to being healthy, respect, love, responsibility, cleanliness, helpfulness and patriotism. The aim of this research is to examine the inclusion of the value of patriotism in Social Studies textbooks prepared in accordance with the 2017 Social Studies Course Curriculum. In the research in which the document review method was used, the 4th, 5th, 6th and 7th grade Social Studies textbooks taught in schools affiliated with the Ministry of National Education (MoNE) in the 2022-2023 academic year were examined. The content analysis technique was used as the data analysis technique in the research. Within the framework of the research, Social Studies textbooks were examined in terms of text, figure and unit preparation, evaluation and activity questions. As a result of the research, it was determined that the value of patriotism was emphasized fifty-five times in the fourth-grade Social Studies textbook, nine times in the fifth-grade Social Studies textbook, twenty-four times in the sixth-grade Social Studies textbook, and eleven times in the seventh-grade Social Studies textbook. The value of patriotism was emphasized the most in the fourth and sixth grades; and the least in the fifth-grade Social Studies textbook. When the units in the textbooks were compared, it was understood that the units that included the value of patriotism were Learning My Past in the fourth-grade Social Studies textbook, Power, Government, and Society in the fifth-grade Social Studies textbook, Journey to History in the sixth-grade textbook, and Journey to Turkish History in the seventh-grade textbook.

Keywords: Social studies, Social studies textbooks, value education, homeland, patriotism

GİRİŞ

Eğitim, insanın yaşamı boyunca olumlu yönde kazanımlar elde etmesi için işleyen uzun soluklu bir süreçtir (Türkmen, 2019). En bilindik tanımı ile eğitim kişilerin davranışlarında yaşantıları sonucunda istendik yönde meydana gelen davranış değiştirme sürecidir (Akyüz, 2010). Eğitimin amacı topluma etkin ve etkili, belirli bir bilgi ve beceri seviyesine sahip bireyler yetiştirmektir (Gelişli, 2006). Eğitimin pek çok işlevi bulunmakla beraber (sağlık, spor, sanat, politika, mesleki vb.) en önemli işlevinden birisi toplumsal ve siyasal değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır. Böylece eğitim bireylerin sosyalleşmelerini sağlarken aynı zamanda toplumsal bütünlüğü ve sürekliliği de sağlamaktadır.

Değerler insanların hareketlerine yön veren, zaman içinde gelişen inançlardır. Değer “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel anlamda ürettikleri her şeyi kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür” (TDK, 2019). Değer birey ve üyesi olduğu sosyal toplumu tanımlamakta kullanılan ve toplumun, kişilerin varlık, devamlılığını sağlayan tutumlar olarak tanımlanmaktadır (Yeşil ve Aydın, 2007). Kızılcıkelik ve Erjem (1994)’e göre ise değer, sosyal bir topluluğun var oluşunu, üyeleri arasında birlikteliği sağlayan ve bu birlikteliği sürdüren ortak duygu, düşünce ve doğrulardır. Toplumsal bütünlüğü sağlayan değerler; bireyi, bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları toplumu tanımlamada kullanılan bir kavram olarak davranışları yönlendiren, sosyolojik açıdan birey ve içinde bulunduğu toplumun devamlılığını sağlayan ölçütlerdir (Yeşil ve Aydın, 2007). Değerler toplumun genel olarak kabul gördüğü yaşamımızı her alanda etkileyen ve düzenleyen kıstaslardır. Başka bir deyişle değerler sosyal bir hayat süren insanoğlunun üyesi bulunduğu toplumun inanç ve davranışlarının içselleştirilmesi ve benimsenmesidir (MEB, 2018). Toplum hayatında önemli bir yer edinmiş olan değerler kendi içinde çeşitlilik arz eder (Doğan, 2001). Tüm insanlığın ortak malı sayılabilecek ortak değerler evrensel değerler olarak adlandırılırken, sadece bir ulusu ilgilendiren değerler ise ulusal değerler olarak adlandırılmaktadır (Özlem, 1990; Yücel, 1993). Bu çerçevede değerlendirildiğinde millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, kahramanlık, dil, gelenek ve görenek belli bir ulusa hitap ettiğinden dolayı ulusal değerlerdir. Demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, uygarlık, barış, estetik,

bilim ve bilimsel düşünce, sanat, çevre duyarlılığı ve sevgi evrensel değerler kategorisinde yer almaktadır (Tural, 1992; Yücel, 1993; Parlakyıldız, 1999). Demircioğlu ve Tokdemir (2008) ulusal değerleri devlet, millet, vatan, dil, gelenek ve görenekler, ordu, mili marş, bayrak ve milli bayramların oluşturduğu değerler; bir milleti var eden, tarihsel ve sosyolojik anlamda devamını sağlayan ulusal semboller olarak tanımlamaktadır. Bu sembollerden biri olan *vatanseverlik* kişinin devletini sevmesi, ülkesi için elinden gelenin en iyisini yaparak bunu gelecek nesillere aktarmasıdır (Kahne ve Middaugh, 2006). Bunu sürekli olarak yapma kaygısı aktif vatandaşlık kavramını ortaya çıkarmıştır.

Vatan bireylerin üzerinde yaşadıkları toprak parçası, yurt olarak kabul görmektedir. Kavramsal olarak vatan insanların üzerinde doğdukları, yaşamlarını sürdürdükleri uğruna ölümü göze alabildikleri ev, memleket, sahiplendikleri arazi eski Türk topluluklarında yakın ailelerin oluşturdukları birkaç çadırdan oluşan topluluk, bu toplulukların oluşturdukları alan olarak tanımlanmaktadır (Gömleksiz ve Ören, 2016). Türkler vatan kavramı yerine “yurt”, “toprak”, “memalik-i mahrusa”, “memalik-i şahane” gibi kavramları da kullanmışlardır (Keskin, 1991). Vatan kavramı ile ilişkili olarak *vatanseverlik* ise birey ya da toplumun üzerinde yaşadığı yurdu sevmesi ve bu toprak parçası için elinden geleni yapmasıdır. Her bireyde var olan *vatanseverlik* duygusu topraklarına ve halkına değerlerine karşı duyduğu sevgiyi ifade etmektedir (Çancı, 2008; Elban, 2015).

Ülkesi ve milletini seven etkili vatandaş yetiştirmenin temelinde etkili bir vatandaşlık eğitimi yatmaktadır. Bir ülkenin devamlılığını sağlayabilmek ve ülkenin tüm farklılıklarını ortak bir paydada birleştirmek etkili ve sürekli vatandaşlık eğitimine bağlıdır. Hablemitoğlu ve Özmete (2012)'ye göre vatandaşlık eğitimi yalnızca okulda verilen örgün eğitim değil, yaşam boyu süren devamlı ve dinamik bir süreçtir. Bu süreç ile toplumun birer üyesi olan bireylerin gereken konularda bilgili, sorunların üstesinden gelen katılımcı, sorumluluklarının farkında, sosyal problemlere duyarlı birer varlık olarak yaşamaları desteklenir. Bekiroğlu ve Kurt (2009) aktif *vatanseverliği* vatandaşların ülkeleri için ellerinden geldiği kadar en iyi şekilde çalışıp çabalayarak ülkelerinin her alanda iyi olmasını sağlamak şeklinde tanımlamaktadır. Bunu yaparken başka ülke ve vatandaşlarına demokratik bir tutum sergilenmeli ve empati kurmak esirgenmemelidir. Aktif *vatansever* olma yolunda okul, ders kitapları ve öğretmenlere büyük bir görev düşmektedir.

Ulusal değerlerden biri olan *vatanseverlik* değeri Sosyal Bilgiler başta olmak üzere tarih, sosyoloji, siyaset bilimi olmak üzere pek çok bilim dalına konu olan önemli bir inanç olarak varlığını uzun süre diri tutmuş bir değer olarak ele alınmaktadır. *Vatanseverlik* bir ulusun ya da o ulusun fertlerinin vatanını, milletini sevmesi, yüceltmesi, ileriye dönük olarak gelişmesini sağlayan duygu, düşüncelerden meydana gelmektedir. Toplumun istediği etkili vatandaş olabilmek için öncelikle toplumda kabul görmüş olan değer ve becerileri sorgusuz sualsiz kabullenmek gerekmektedir. Bunun için son zamanlarda öğrencilere verilmesi gereken değer ve beceri öğretim programı aracılığı ile ders kitaplarına yansıtılmıştır (Avcı ve Faiz, 2018).

Ülkemizde ülkesi için görev ve sorumluluklarının farkında etkin vatandaş yetiştirmenin merkezinde Sosyal Bilgiler eğitimi yatmaktadır. Ulusal ve evrensel değerler ile donatılmış birey yetiştirmeyi amaç edinmiş olan Sosyal Bilgiler dersi içerisindeki konu/ tema, değer ve beceriler ile bu dinamik sürece katkı sağlamaktadır. Etkili ve sorumlu bir vatandaş yetiştirmekte Sosyal Bilgilere en büyük yardımı Tarih disiplini sunmaktadır. Çünkü Tarih ve tarihçiler bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de bireylerin geçmiş-bugün-gelecek bağlamında vatan sevgisini vatandaşlık eğitimi paralelinde sunmaktadır. Bu da tarihin etkin ve demokratik birey yetiştirmeye uygun doğasından kaynaklanmaktadır. Tarih bilgisi ilk dönemlerde ortak bir geçmiş ve gelecek duygusuna sahip, homojen bir millet oluşturma aracı olarak görülürken, günümüzde ise etkili vatandaş yetiştirmenin gerekleri olan bilgi, beceri ve değerlerin öğretiminde kullanılmaktadır (Turan, 2021). Tarih öğretimi değişik zamanlarda değişik uygulamalar ile aktarılmaya çalışılmıştır. Bir zamanlar vatandaşlık eğitiminin en önemli aracı olarak görülen Tarih öğretimi daha sonrasında kişisel gelişime katkıda bulunan ve bireylerin sosyalleşmelerinde rol oynayan

önemli bir araç, kültürel mirasın aktarıcısı olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise kavramsal olarak Tarih olgusunun öğretilmesi olay, olguların anlaşılması, öğretilmesi, kronoloji, belge inceleme alanlarında kullanılan teknik bilgiler yığınıdır (Dilek, 2007). Tarih ilmi ile yeni nesillere etkin ve dinamik bir sürecin bir parçası olan vatandaşlık eğitimi, uygun ve zengin materyaller eşliğinde Sosyal Bilgiler ışığında sunulmaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de Sosyal Bilgiler dersini oluşturan konuların başında tarih gelmektedir. İlk zamanlarda ilköğretim düzeyinde bağımsız bir ders olarak okutulan tarih, 1916 yılında ABD’de etkili vatandaşlık eğitimine yönelik olarak Sosyal Bilimler alanında çeşitli konuların bir araya getirilmesi ile oluşturulan Sosyal Bilgiler dersi kapsamına alınmış olup; ilerleyen süreçte bu uygulama pek çok ülke tarafından da benimsenmiştir. Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersi ilk defa 1968 yılında ilkokullarda tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konularını içeren bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Bu uygulamanın hemen ardından ortaokullarda da Sosyal Bilgiler dersinin okutulması gündeme gelmiş, hazırlanan öğretim programı 1970-1971 öğretim yılından itibaren pilot okullarda üç yıl süreyle denenmiş, 1974-1975 öğretim yılından itibaren tüm ortaokullarda okutulmaya başlanmıştır (Bektaş ve Turan, 2022). Ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersi 1985 yılında kaldırılarak yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri dersi okutulmaya başlanmıştır. Bu durum 1997 yılında sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçilinceye kadar sürmüş, 1998-1999 öğretim yılından itibaren Milli Tarih ve Milli Coğrafya derslerinin okutulmasına son verilerek ilköğretim okullarının 4.-7. sınıflarında Sosyal Bilgiler dersi okutulmaya başlanmıştır. Sosyal Bilgiler ilk ve ortaokulda öğrencilere kapsamındaki bilgi ve becerilerle hak, görev ve sorumluluklarının farkına varmalarını sağlayarak öğrencileri hem yaşama hazırlamakta hem de topluma adapte olmalarını sağlamaktadır (MEB, 2018). Günümüzde Tarih konuları Sosyal Bilgiler içerisinde ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bunun en önemli sebebi ise Sosyal Bilgilerin sahip olduğu vizyon ve amaçladığı hedefler kapsamında öğrencilere kazandırmayı ön gören bilgi, beceri ve değerlerin tarihin yapısına uygun olmasıdır. Bu ders kapsamında öğrencilerin ülkenin kuruluşu sürecinde yaşanan zorluklar ve ödenen bedeller ile savaşların yarattığı yıkım ve dramlar ile ilgili bilgilendirilmesi vatanseverlik ve barış gibi değerlerin kazandırılmasına önemli katkı sağlayabilir (Turan, 2015).

Sosyal Bilgiler vatandaşlık eğitimi için gerekli olan doğal ve toplumsal bilgilerin toplamının bir sentezidir (Barr, Barth ve Shermis, 2013). Sosyal Bilgiler vatandaşların içinde buldukları toplumsal yapıya karşı üzerlerine düşen görev ve sorumluluklarını, sahip oldukları haklar çerçevesinde öğrendikleri disiplinler arası yaklaşımdır. Doğanay (2002)’a göre Sosyal Bilgiler insanları ve onların hayatlarını konu edinen disiplinler arası bir derstir. Sosyal Bilgiler toplumla uyumlu bireyler yetiştirmek amacı ile toplumda kabul görmüş değerlere sahip, bilinçli ve etkili vatandaş yetiştirmek amacı ile ilköğretimde (4., 5., 6. ve 7.sınıfta) verilen disiplinler arası bir derstir (Akdemir, 2012). Sosyal Bilgiler bireyleri içinde buldukları toplumun bir parçası haline getiren, görev ve sorumluluklarının farkında etkili ve nitelikli birer vatandaş halinde yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Topluma önemli katkılarda bulunan Sosyal Bilgiler dersi değerler eğitimi konusunda da önemli bir yere sahiptir. Öğretim programına dayalı olarak hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumun yapı taşlarından olan değerler önemli yer tutar (Güçlü, 2019). 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında aile birliğine önem verme, adalet, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerine yer verilmiştir (Turan, 2018). Kan (2010)’a göre Sosyal Bilgiler dersi tam bir değerler eğitimi dersidir.

İlgili literatür incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersleri kapsamında vatanseverlik değerine yönelik öğrenci görüşleri (Bilginer, 2019) ve öğretmen adaylarının görüşlerini (İnce 2021) inceleyen sınırlı sayıda araştırma bulunduğu; araştırmaların daha çok ilkokul ve ortaokul Sosyal Bilgiler dersi kapsamında genel olarak değerler eğitimi öğretmen görüşleri (Can, 2008; Akdemir, 2012; Aran ve Demirel, 2013; Yalçın, 2019); Sosyal Bilgiler derslerinde değerler eğitimi (Öğretici, 2011; Beldağ, 2012; Baysal, 2013; Taş, 2019, Can 2020); Sosyal Bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimine yer verilme durumunu inceleyen (Uçar, 2009; Yalar, 2010), Sosyal Bilgiler ders

kitaplarını değerler eğitimi açısından inceleyen (Ersoy ve Şahin, 2012; Pırnaz, 2020) çalışmalarından oluşmaktadır. Bu araştırmaların sonuçları genel olarak Sosyal Bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarındaki değerlerin değerler eğitimi açısından yetersiz görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu araştırmalarda genel olarak öğretim programı ve ders kitaplarının değerler ile ilgili boyutunda gerekli güncellenmelerin yapılmasının elzem olduğu ifade edilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de 2017 yılından itibaren uygulanmaya başlanan 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına göre hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler (4,5,6 ve 7. sınıf) ders kitaplarında *vatanseverlik* değerine yer verilme durumunu ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına uygun olarak hazırlanarak uygulanmaya başlanan ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir.

Bu araştırmada temel vatandaşlık değerlerinden olan *vatanseverliğe* Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilme durumunun ortaya konularak bu konudaki varsa eksiklik ve aksaklıkların tespit edilmesi ve araştırma sonuçlarına dayalı olarak karar verici organlara önerilerde bulunulması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmanın literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı ve Sosyal Bilgiler dersi kapsamında genç kuşaklara *vatanseverlik* değerinin layıkıyla kazandırılması konusunda önemli bir veri ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada nitel bir araştırma yöntemi olan doküman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2016)’e göre doküman inceleme tekniği araştırılan konunun içeriğini kapsayan, konu ile ilgili olan olay ve olguları ele aldığı gözlem ve görüşme tekniğinin mümkün olmadığı zamanlarda görsel ve yazılı materyalleri inceleyerek ve bunların analizlerinin yapıldığı araştırma yöntemidir. Bu çalışma da 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında bu ders kapsamında öğrencilere aktarılması öngörülen değerlerden biri olan *vatanseverlik* değerinin Sosyal Bilgiler (4. 5. 6. ve 7. sınıf) ders kitaplarında yer verilme durumunu inceleyen bir araştırma olduğundan bir nitel araştırma yöntemi olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme yöntemi ile elde edilen veriler bir nitel araştırma veri analiz tekniği olan içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, belli kriterler çerçevesinde bir parçanın ya da okuma metninin içerisindeki bazı kavramların, cümlelerin sınıflandırıldığı, incelendiği ve her daim kendini güncelleyebilen bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd, 2020). Araştırmada elde edilen bulgular her sınıf düzeyinde öğrenme alanları/ üniteler temelinde oluşturulan kategoriler ve “metinler”, “görseller” ve “ünite hazırlık ve değerlendirme soruları” başlıklı alt kategoriler altında organize edilerek sunulmuştur.

Araştırmanın Temel Materyalleri

Araştırmada 4, 5, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarından temel materyaller olarak yararlanılmıştır. Kullanılan ders kitapları 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına uygun olarak hazırlanan, MEB Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onaylanmış ve halen MEB’e bağlı devlet okullarında derslerde 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda okutulan ders kitaplarıdır. Araştırmada kullanılan ders kitapları şunlardır:

1. Tüysüz, S. Demirel, Özüpek, P. ve Yağız, Z. (2022) *İlkokul sosyal bilgiler ders kitabı 4*, (4.baskı). Ankara: Tuna Yayıncılık.
2. Açıkgöz, S. Doğan, K. ve Başarır, N. H. (2018) *Ortaokul sosyal bilgiler ders kitabı 5*, (4.baskı) Ankara: E Kare Eğitim ve Yayıncılık.
3. Şahin, E. Özçelik, N. Ve Yaşar, T. (2021) *Ortaokul sosyal bilgiler ders kitabı 6*, (4.baskı). Ankara: Anadolu Kâğıtçılık Yayıncılık Limitet Şirketi.

4. Azer, H. Demirel. T. Ve Bektaş, G. A. (2019) *Ortaokul sosyal bilgiler 7*, (4.baskı). Ankara: Ekoyay Eğitim Yayıncılık Matbaacılık San. ve Ticaret. Ltd.

BULGULAR

1. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Vatanserverlik Değeri Yer Verilme Durumu

1.1. Metin Boyutu

4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesinde Sosyal Bilgiler dersinin tanımı yapılırken Sosyal Bilgiler dersi ile öğrencilerin bu dersi almakla nasıl bir farkındalık geliştireceğine “vatanınıza ve milletinize olan sevginizi pekiştirecek, hak ve sorumluluklarınızın farkına varacak, insan hakları konusunda duyarlılığınızı geliştireceksiniz” (Tüysüz, 2022: 10). Şeklinde *vatanınıza ve milletinize olan sevginizi pekiştirecek* cümlesinde *vatanserverlik* değeri vurgulanmaktadır.

Kültür ve Miras öğrenme alanındaki “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde “Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele” başlıklı konuda yer verilen “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk milleti bundan yüzyıl kadar önce yurdunu elinden almak isteyen işgalcilerin saldırısına uğramıştır. Ancak işgalci devletler ne kadar güçlü olursa olsun milletimiz onlara boyun eğmemiş ve Milli Mücadele’den zaferle çıkarak varlığını korumasını bilmiştir.” (Tüysüz, 2022: 49) ifadesinde Türk milletinin Kurtuluş Savaşında vatanını korumak için verdiği mücadele vurgulanarak *vatanserverlik* değeri vurgu yapılmaktadır.

Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasında düşman karşısında dik duran onurlu Anadolu insanını komuta eden Mustafa Kemal’in rolü şüphesiz çok büyüktür. Ders kitabında da bu husus şu sözlerle dile getirilmiştir: “Milli Mücadelenin kazanılmasında Türk milletinin bağrından çıkan kahramanlarımızın payı büyüktür. Bu kahramanların başında ‘Ya istiklal ya ölüm’ diyerek Milli Mücadeleyi başlatan Gazi Mustafa Kemal Atatürk gelir.” (Tüysüz, 2022: 49). Metinde “Ya istiklal ya ölüm” sloganı ile *vatanserverlik* değeri vurgulanmıştır. Metnin devamında “İtalya’ya karşı 1911’de Trablusgarp’ta savaşan Mustafa Kemal, 1914’ten 1918 yılına kadar süren Birinci Dünya Savaşı’nda çeşitli cephelerde görevler üstlendi” (Tüysüz, 2022: 49) sözü ile Mustafa Kemal’in vatan aşkı ile üstlendiği görevi *vatanserverlik* değeri çerçevesinde anlatmıştır. Mustafa Kemal’in 1. Dünya Savaşı yıllarında savaştığı cephelerden biri olan Çanakkale Cephesi’nde sergilediği başarı metinde şu şekilde ifade edilmiştir:

Çanakkale Cephesi’nde kazandığı zaferlerden dolayı halk arasında “Anafartalar Kahramanı” olarak tanındı. Mustafa Kemal, ülkemizin uğradığı bu felaket karşısında ümidini kaybetmedi. “Geldikleri gibi giderler” diyerek işgalcilerin yurdumuzdan kovulacağına olan inancını dile getirdi. 19 Mayıs 1919’da Milli Mücadele’yi başlatmak üzere Samsun’a ayakbastı (Tüysüz, 2022: 49-50).

Yukarıdaki metinde Milli Mücadelenin Başkomutanı olan Mustafa Kemal’in başarıları ve “Geldikleri gibi giderler” sözünün önemine dikkat çekilerek ve vatani ve milleti için yaptıkları hatırlatılmak suretiyle *vatanserverlik* değeri vurgulanmıştır. “Doğu Cephesi ve Kazım Karabekir” başlıklı okuma parçasında “Kazım Karabekir Doğu Anadolu’ya giren Ermenileri başarılı bir taarruzla bugünkü doğu sınırlarımızın ötesine attı” (Tüysüz, 2022: 51) ifadesiyle Kazım Karabekir Paşa’nın vatan savunmasında gösterdiği başarıya değinilerek *vatanserverlik* değeri vurguda bulunulmuştur.

Güney Cephesi Türk milletinin Milli Mücadele döneminde Fransızlara karşı yiğitçe mücadele verdikleri cephe. Ders kitabında “Güney Cephesi’nde Kahramanlar” başlıklı okuma metninde “Adana, Maraş, Antep ve Urfa’ya giren Fransızlar bölgede yaşayan Ermenilerle iş birliği yaptılar. Fransızlar tarafından silahlandırılan Ermenilerin saldırıları üzerine Türk milleti Kuvayı Milliye

birlikleri oluşturarak kendini savundu ve yiğitçe mücadele ederek işgalcileri topraklarından çıkardılar” (Tüysüz, 2022: 52) ifadelerine yer verilmiştir. Bu paragrafta Türk milletinin milli mücadele döneminde vatanlarını savunurken göstermiş oldukları yiğitlikleri anlatılarak *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır. Aynı metinde Tayyar Rahmiye Hanım ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: “Tayyar Rahmiye Hanım, 1 Temmuz 1920’de Osmaniye’deki Fransız karargâhına müfrezesiyle birlikte taarruz ettiği sırada düşman ateşiyle şehit düştü. Silah arkadaşları onun başlattığı taarruzu zaferle sonuçlandırıp karargâhını ele geçirdiler.” (Tüysüz, 2022: 52). Dolayısıyla söz konusu metinde Milli Mücadelenin sayısız kahramanlarından biri olan Tayyar Rahmiye Hanım ve arkadaşlarının vatanları uğruna yaptıklarına kahramanlığa dikkat çekilerek *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır.

Ders kitabında Kuvayı Milliye kahramanlarından biri olan ve Maraş Savunmasında Fransızlara karşı korkusuzca mücadele eden Sütçü İmam’dan da bahsedilmektedir

...bunun üzerine Sütçü İmam adıyla bilinen Maraşlı bir vatansever hızla dükkânından çıkarak askerlerden birini öldürdü. Bu olaydan sonra Sütçü İmam gündüzleri köy köy dolaşarak düşmana karşı direniş çağrısı yaptı. Geceleri ise şehre inerek düşmana karşı yürütülen mücadeleye yardım etti. Maraş savunmasına katılıp şehrin kurtuluşuna önemli katkılarda bulundu (Tüysüz, 2022: 53).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere okuma metninde Milli Mücadele kahramanlarından Maraşlı Sütçü İmam’ın vatan savunmasında gösterdiği kahramanlıktan bahsedilmek suretiyle *vatanseverlik* değerine doğrudan vurguda bulunulmuştur.

Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra yurdun dört bir tarafı işgale uğramıştı Ders kitabında Urfa’nın Fransızlar tarafından işgal edilmesinin anlatıldığı metinde “işgalden sonra şehrin ileri gelenleri ile bir teşkilat kurarak Fransızların Urfa’dan atılmasında önemli rol oynadı” (Tüysüz, 2022: 53) ifadesine yer verilmiştir. “Güney Cephesinde Kahramanlar” başlıklı okuma metninde ayrıca Milli Mücadele kahramanlarından Ali Saip Ursavaş’ın Urfa savunmasına yaptığı katkılara da yer verilmiş ve böylece *vatanseverlik* değerine vurgu yapılmıştır (Tüysüz, 2022: 53).

Ders kitabında Şahin Bey’in Milli Mücadele döneminde Antep savunmasındaki kahramanca mücadelesi ile ilgili olarak şu ifadeler yer verilerek *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır: “*Şahin Bey Kilis-Antep karayoluna savunma hattı kurarak Fransızların Antep’teki kuvvetlerine destek göndermesini engelledi... düşmana; ‘sadece siz değil bütün dünya bir araya gelse bizi bu topraklardan ayıramaz.’ diyerek ‘bir gün evvel topraklarımızdan savuşup gidiniz. Yoksa kıyarız canınıza...’*” (Tüysüz, 2022:54).

Batı Cephesi’nde Savaş başlıklı okuma metninde yer alan “*Hasan Tahsin 15 Mayıs 1919 sabahında İzmir rıhtımına çıkan Yunan askerlerine ilk kurşunu atarak Milli Mücadele’nin sembol isimlerinden biri oldu.*” ifadesinde Gazeteci Hasan Tahsin’in İzmir’in işgali sırasındaki direnişi anlatılmak suretiyle *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmuştur. İzmir’in Yunan işgaline uğramasından sonra Yunan ilerleyişinin durdurulması için Yörük Ali ve arkadaşlarının sürdürdüğü kahramanca mücadelede de vatanseverlik değeri vurgu yapılmıştır:

İzmir’in işgali yurt genelinde düzenlenen mitinglerle protesto edildi. Ege’de de halk Yunanlıların ve yerli Rumların saldırılarına karşı Kuvayı Milliye birlikleri kurdu. Her yaştan eli silah tutan gönüllülerce kurulan bu birliklerin liderliğini Yörük Ali Efe gibi halk kahramanları üstlendi. Yörük Ali ve yanında bulunanlar ... yaklaşık yirmi ay boyunca düşman kuvvetlerinin Aydın üzerinden Doğuya doğru ilerlemesini engelledi (Tüysüz, 2022: 55).

Ders kitabında Milli Mücadelenin önemli isimlerinden biri olan Batı Cephesi Komutanı İsmet İnönü için “Birinci Dünya Savaşı’nda çeşitli cephelerde bulunduktan sonra Milli Mücadele’nin başlamasıyla birlikte Anadolu’ya geçti... Batı Cephesi’nde ilk başarılarını İnönü Savaşlarında kazandı. İnönü zaferleri Türk milletinin TBMM’ye ve düzenli orduya güvenini artırdı.” (Tüysüz,

2022: 56) ifadelerine yer verilmiş olup, İsmet Paşanın bir asker olarak vatanına yapmış olduğu katkıları ile *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır. “Sakarya Zaferi’nin kazanılmasında cephedeki Mehmetçik kadar cephe gerisinde mermi taşıyan insanlarımızın da önemli payı vardır.” (Tüysüz, 2022: 56) cümlesinde de Anadolu’nun şerefli Türk halkının vatan aşkı ile yaşadıkları zorluklara değinilerek *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır.

Ders kitabında Milli Mücadelenin en kritik günlerinde Mustafa Kemal Paşa’nın Sakarya Meydan Muharebesinde vatanın geleceği ile göstermiş olduğu başarısından; “TBMM tarafından Başkomutanlığa getirilen Mustafa Kemal Paşa, Türk milletinin fedakârlıklarıyla ordumuzun eksikliklerini giderdi. Sakarya Meydan Muharebesi 23 Ağustos 1921’de Yunan Ordusunun hücumu ile başladı. 22 gün geceli gündüzlü devam eden bu savaş Türk Ordusunun zaferiyle sonuçlandı...” (Tüysüz, 2022: 56) şeklinde bahsedilerek *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır.

Milli Mücadele yıllarında Türk milleti genci ile yaşlısı ile erkek ve kadını ile büyük bir halk mücadelesi sergilenmiştir. Bu mücadelenin önemli kadın kahramanlarından olan Şerife Bacı’nın Milli Mücadeleye katkısından “*Şerife Bacı İnebolu’dan Kastamonu’ya kağnıyla cephane taşıyordu*” şeklinde bahsedilmekte ve *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmuştur. Ders kitabında Milli Mücadelenin önemi isimlerinden aynı zamanda Mustafa Kemal’in yakın arkadaşlarından olan Fevzi Paşanın Milli Mücadeleye katkılarından bahsedilmekte ve *vatanseverlik* değeri vurgulanmaktadır.

Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında İnsanlar ve Yönetim başlıklı ünite “Büyüklerime Söz” başlıklı okuma metninde “Bu vatan nasıl bugünlere geldi düşündünüz mü? Nasıl başardığımızı, zaferi kazandığımızı, biliyor musunuz? Çok zor olanı, olmazı olur yapmaya çalıştık. Binlercesine yüzlerle karşı koyduk. Ama onlarda bir şey eksikti. Bu vatan sevgisi, kardeşlik duygusu ve bağımsızlık isteğiydi.” (Tüysüz, 2022:169) cümlelerinde vatani hangi zorluklarla kurtarıldığından bahisle vatan sevgisi, milli birlik ve birlik beraberlik ile Türk milletinin tarihsel hasletlerinden olan özgürlük ve bağımsızlığına verdiği öneme vurguda bulunulmaktadır. Aynı metinde ayrıca “*Biz kağnılarıyla yalın ayak cepheye mermi taşıyan annelerimizi, bu vatan uğruna canını veren şehitleri unutuyoruz*” (Tüysüz, 2022: 169) ifadesiyle de vatan ve bağımsızlık uğruna yaşanan zorluklar ve çekilen acılar vurgulanarak vatan sevgisi pekiştirilmeye çalışılmaktadır.

Aynı üniteye yer alan Cumhuriyet Güneşi Hiç Söner mi? başlıklı okuma metninde vatan sevgisinin mahiyeti şu sözlerle açıklanmaktadır:

Bu vatan uğruna ölürüm’ demek yetmez. Bu vatani, bu bayrağı ilelebet yaşatmak için çalışırım, bir anı dahi boşa geçirmem de demeliyiz. Kadın erkek çocuk hepimiz bu vatan için kanlarını döken şehitlerimizi unutmamalıyız. Tarihten derslerle geleceğe yönelik çabalar göstermeli, Cumhuriyetimizi sonsuza dek yaşatmalıyız (Tüysüz, 2022: 169).

Dolayısıyla bu paragrafta öğrencilere vatan sevgisinin çeşitli örnekleri gösterilmek ve onlara düşen sorumluluklar dile getirilmek suretiyle *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır.

1.2. Görseller

Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Geçmişimi Öğreniyorum ünitesinde “Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele” başlıklı konuda yer alan *vatanseverlik* değerinin sembolize edildiği görsel materyallere ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele başlıklı konuda yer alan Mustafa Kemal’in I. Dünya Savaşı’nda Çanakkale Cephesi’nde mevzide çekilmiş fotoğrafı ile (Şekil 2) Milli Mücadele döneminde çeşitli zorluklar yaşamasına rağmen dik duran Kuvayı Milliye şeflerinden Tayyar Rahmiye Hanım’ı gösteren görselde (Şekil 3) *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır

Görsel 2.19: Mustafa Kemal Çanakkale

Şekil 2. “Mustafa Kemal Çanakkale’de” (S. 49)

Görsel 2.22: Tayyar Rahmiye Hanım

Şekil 3 Tayyar rahmiye Hanım (S. 52)

Ders kitabında Güney Cephesinde Kahramanlar başlıklı metinde Milli Mücadele Dönemi’nin önemli şahsiyetlerinden olan ve Antep savunmasında Fransızlara karşı büyük mücadele veren Şahin Bey’in temsil edildiği görsel (Şekil 4) ile vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. Milli Mücadele Döneminde İstanbul’dan Anadolu’ya silah taşımakta kullanılan İnebolu, Kastamonu, Çankırı, Ankara güzergâhlarını takip eden yol sonradan *İstiklal Yolu* olarak adlandırılmıştır. Ders kitabında Batı Cephesinde Savaş başlıklı konuda Milli Mücadele döneminin en zorlu günlerinin hangi yollarla aşıldığının görsel üzerindeki güzergâhlardan anlatılmaya çalışıldığı “İstiklal Yolu” görseli (Şekil 5) ile de *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır

Görsel 2.25: Şahin Bey

Şekil 4. “Şahin Bey” Başlıklı Görsel (S. 54)

37.81

Şekil 5. “İstiklal Yolu” Başlıklı Görsel (S. 56)

1.3. Ünite Hazırlık, Değerlendirme ve Etkinlik Soruları

Ders kitabında Kültür ve Miras öğrenme alanındaki “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde *vatanseverlik* değerinin vurgulandığı soru ve etkinliklere aşağıda yer verilmiştir.

“Milli mücadelenin ülkemiz ve milletimiz için önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?”

Yapınız

Büyük Taarruz’u gösteren aşağıdaki resim Anıtkabir’deki Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesinden alınmıştır. Resmi inceleyiniz ve altta verilen soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Dumanların arasında koşan askerlerin ortak amacı nedir?
2. Askerin elinde bulunan Türk bayrağı hangi değerleri simgelemektedir?
3. Mustafa Kemal’in en üstte çizilmesinin nedenleri neler olabilir?
4. Resimdeki kişilerden hangisiyle konuşmak ve ona neler söylemek isterdiniz?
5. Sizde resme bir ad vermeniz istenseydi hangi adı verirdiniz?

(1) <http://www.ataaturk.gov.tr/dergi/sayf-69/ataaturk-cephelelerinde-verdigi-dort-vezir> (31.01.2018)

Şekil 6. Büyük Taarruz Günlerinde Mustafa Kemali Gösteren Görsel (S. 58)

Batı Cephesi'nde Savaş başlıklı konunun sonunda yer alan "Yapınız" başlıklı etkinlikte (Şekil 6) yer alan sorularda Büyük Taarruz'un resmedildiği bir görsel yer almakta ve öğrencilerden Yunan birliklerine karşı savaştan Türk ordusunun yer aldığı görseli incelemeleri ve şu beş soruyu cevaplamaları istenmektedir:

1. Dumanların arasında koşan askerlerin ortak amacı nedir?
2. Askerin elinde bulunan Türk bayrağı hangi değerleri simgelemektedir?
3. Mustafa Kemal'in en üstte çizilmesinin nedenleri neler olabilir?
4. Resimdeki kişilerden hangisi ile konuşmak ve ona neler söylemek isterdiniz?
5. Sizden resme bir ad vermeniz istenseydi hangi adı verirdiniz?

Yukarıdaki sorulara bakıldığında soruların "ordu, bayrak, Mustafa Kemal" gibi Türk milletinin geçmişi ve bugünü için önem taşıyan değerleri kapsadığı görülmektedir. Bu etkinlikte örnek bir olay olarak Milli Mücadelenin önemli bir dönüm noktasını oluşturan Büyük Taarruz üzerinden öğrencilerde Türk vatanının hangi zorluklar atında ve hangi bedeller ödenerek kurtarıldığına dair bilinç ve vatanseverlik değeri kazandırılması amaçlanmaktadır.

Ders kitabında Geçmişimi Öğreniyorum ünitesinin sonunda "Neler Öğrendiniz?" başlığı altında farklı soru türlerinden oluşan ünite değerlendirme sorularına yer verilmiştir (Şekil 7). Ünite değerlendirme soruları içerisinde öğrencilere vatanseverlik değerini farklı boyutta fark ettirecek yedi tane boşluk doldurma sorusuna yer verilmiştir. Bu sorulardan 2. soruda "TBMM Milli Mücadele'de gösterdiği kahramanlıklar nedeniyle Urfa iline "Şanlı" unvanını verdiği, 3. soruda "Mustafa Kemal Sakarya' Meydan Muharebesi'nin ardından orduya meşhur "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri" emrini verdiği; 4. soruda "Mustafa Kemal'in milli güçleri tek çatı altında toplayabilmesinin onun birleştirici bir kişiliğe sahip olduğunu gösterdiği; 5. soruda Şahin Bey'in Antep savunmasında şehit düşmüş kahramanlarımızdan biri olduğu; 6. soruda ise milli kültürü yansıtan maddi kültür öğelerinin Etnografya müzelerinde sergilendiğine ilişkin bilgiler pekiştirilmeye çalışılmıştır. Bugüne kadar vatanımızı paylaştığımız uluslardan kalma tarihi ve kültürel değere sahip olan eserlerin sergilendiği etnografya müzesi hakkında bilgilendirici bir soru olan bu soru ile çocuklar milli ve manevi kültür unsurlarını korumanın da bir vatanseverlik unsuru olduğunu öğrenerek vatanseverlik değerine vurguda bulunulmuştur. 7. soru "Milli Mücadele'de silah ve cephanelerin taşındığı İnebolu'dan Ankara'ya uzanan yola "İstiklal Yolu" adı verilmiştir sorusunda olduğu gibi ünite değerlendirme sorularından olan boşluk doldurma sorularının altı tanesinde vatanseverlik değeri vurgulanmıştır.

Ünite değerlendirme soruları içerisinde on adet Doğru-Yanlış türü soruya yer verilmiş olup, 4. soruda Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı olduğu, 7. soruda "Milli Mücadele'nin savaş döneminin Mudanya Ateşkes Antlaşması ile sona erdiği, 9. soruda "Kuvayı Milliye birliklerinin Batı Cephesi'nde Fransızlara karşı savaştığı, 10. soruda ise Fevzi Paşa'nın, Milli Mücadele sırasında Genelkurmay Başkanlığı yapmış komutanlardan biri olduğu vurgulanmıştır. Bu sorular ve yanıtları ile tarihsel perspektif çerçevesinde vatan ve vatanseverliğe dikkat çekilerek vatanseverlik değeri vurgulanmıştır.

Ünite değerlendirme soruları içerisinde yer alan eşleştirme soruları, çoktan seçmeli ve açık uçlu sorular ile de geçmiş yaşantılar ve savaşlar ile ilgili sorularda vatanseverlik değeri vurgulanmaktadır. Eşleştirme sorularında Başkomutanlık Meydan Muhaberesi, Büyük Millet Meclisi'nin açılışı, İzmir'in işgali, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı, Büyük Taarruzun başlaması, Mondros Ateşkes Antlaşması, Mudanya Ateşkes Antlaşması ve İzmir'in Kurtuluşu gibi Türk milletinin yakın tarihinde önemli yere sahip tarihsel olayların öğrencilere öğretilmesi yoluyla onlara "vatanseverlik değeri" aşlamak amaçlandığından vatanseverlik değeri vurgulanmaktadır.

Çoktan seçmeli sorularla benzer şekilde Kurtuluş Savaşı'nda Batı Cephesi'nde faaliyet gösteren milli kahramanlarımız ve Mustafa Kemal'e TBMM tarafından "Mareşal" rütbesi ve "Gazi" unvanı verilmesine yol açan askeri başarısı gibi Milli Mücadelenin önemli olayları konusunda farkındalık oluşturulması ve bilgilerin pekiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bölümde yer alan "Tarihi ve kültürel mirasın korunması için yapılması gerekenler neler olmalıdır?" ve "Milli Mücadele

günlerinde yaşasaydınız vatanımızın kurtuluşu için hangi alanda neler yapmak isterdiniz? Neden?” şeklindeki iki açık uçlu soruyla da tarihi ve kültürel mirasa saygı ve vatana hizmet etmenin farklı boyutları ile ilgili düşüncelerini sağlanarak *vatanseverlik* değeri vurgulanmaktadır.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanına ait ünite değerlendirme soruları içerisinde yer verilen “15 Temmuz darbe girişimine karşı mücadele ederken şehit düşen vatandaşlarımıza hitaben bir mektup yazsaydınız onlara neler söylemek isterdiniz?” şeklindeki açık uçlu soru ile vatani için 15 Temmuz akşamı terör örgütü mensuplarıyla mücadele ederken şehit düşen vatandaşlarımızı anarak *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmuştur.

Aşağıda 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında metin, görsel ve ünite hazırlık ve değerlendirme soruları boyutunda *vatanseverlik* değerine yer verilme durumu aşağıda tablo halinde (Tablo 1) gösterilmiştir.

Tablo 1. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Vatanseverlik Değerine Yer Verilme Durumu

Konu Başlığı	Ünite	Sayfa Numarası	Vatanseverlik Değeri Vurgusu
Herkesin Bir Kimliği Var	Herkesin Bir Kimliği Var	10	1
Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele	Geçmişimi Öğreniyorum	49-50	4
Doğu Cephesi ve Kazım Karabekir	Geçmişimi Öğreniyorum	51	2
Güney Cephesi'nde Kahramanlar	Geçmişimi Öğreniyorum	52-53-54	6
Batı Cephesi'nde Savaş	Geçmişimi Öğreniyorum	55-56-57	7
Büyüklerime Söz	İnsanlar ve Yönetim	169	2
Cumhuriyet Güneşi Hiç Söner mi?	İnsanlar ve Yönetim	169	1
Görseller	Veri Elde Edilen Üniteler	49-52-54-56	4
Ünite Hazırlık, Değerlendirme ve Etkinlik Soruları	Veri Elde Edilen Üniteler	58-59-60-126-172	28
Toplam			55

Tablo 1’de de görüldüğü gibi 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Herkesin Bir Kimliği Var ünitesinde yer alan Herkesin Bir Kimliği Var konu başlığında bir defa vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. Geçmişimi Öğreniyorum ünitesinde yer alan konu başlıklarından Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele konusunda dört, Doğu Cephesi ve Kazım Karabekir başlıklı konuda iki, Güney Cephesi’nde Kahramanlar konusunda altı, Batı Cephesi’nde Savaş konusunda yedi defa vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. İnsanlar ve Yönetim ünitesinin Büyüklerime Söz başlıklı konusunda iki, Cumhuriyet Güneşi Hiç Söner mi? konusunda ise bir defa vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. Ders kitabında yer alan görsellerde dört yerde vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. “Yapınız” ve “Neler Öğrendiniz?” başlıklı etkinlik ve ünite değerlendirme sorularında ise yirmi sekiz defa vatanseverlik değerinin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Böylece dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında elli beş yerde vatanseverlik değerine vurgu yapan unsur tespit edilmiştir.

2. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vatanseverlik Değerine Yer Verilme Durumu

2.1. Metin Boyutu

Ders kitabında Tarihi ve Kültürel Değerlerimiz ünitesinde (Kültür ve Miras Öğrenme Alanı) *Ankara, Ankara, Güzel Ankara* başlıklı konuda Türkiye’nin başkenti Ankara sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri ile ele alınarak anlatılmaktadır. Metinde konuşan Betül geçen haftaki derste öğretmenin ülkesinin birçok yerinin sahip olduğu doğal ve tarihi yapıları ile tarihi ve kültürel zenginlikleri konusunda bilgilendirdiğini ifade etmektedir. Bu bilgilerin kendisinde

yarattığı etkiyi “...Gördüğüm ve duyduğum her şey yaşadığım topraklara daha çok bağlanmamı sağladı” (Açıkgöz, 2022: 44) şeklinde ifade etmiştir. Dolayısıyla metinde milli kültür unsurlarını tanıtmak, bunlara sahip çıkma bilinci geliştirmek amaçlandığı için *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmuştur.

Ders kitabında Güç, Yönetim ve Toplum ünitesinde yer alan *Toplum İçin Çalışanlar* konu başlıklı metinde “TSK, ülkemizi tehlikelere karşı korur ve kollar” (Açıkgöz, 2022: 155) ifadesine yer verilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’nin vatan savunmasına yönelik bu görevinin vurgulanması dolaylı bir şekilde de olsa vatanseverlik değeri ile ilişkilendirilebilir. Yönetim Birimleri konusunda “Cumhuriyetimizin 98. Yılı Coşku ile Kutlandı” başlıklı genel ağ haberinde geçen “Şanlı tarihimiz boyunca esarete boyun eğmemiş, istikbali uğruna nice zaferlere imza atmış aziz milletimizin bundan bir asır önce yazdığı destanın dönüm noktası olan Cumhuriyetimizin ilanını birlik, dirlik ve beraberlik içinde kutlamanın onur ve gururunu hep birlikte yaşıyoruz” (Açıkgöz, 2022: 158) ifadesi Türk milletinin şanlı tarihi, özgürlüğe tutkusu ve kahramanlığına vurgu yapıldığı için *vatanseverlik* değeri kapsamında değerlendirilebilir.

Milli Değerlerimiz başlıklı konuda “İstiklal Marşı özgürlüğü, bağımsızlığı ve vatan sevgisini ifade eden dizelerle doludur. İstiklal Marşı’mızın milli bayramlarda, törenlerde, spor karşılaşmalarında vatan ve millet sevgisiyle, hep birlikte okuruz.” (Açıkgöz, 2022: 168) cümlesinde milli bağımsızlığımızın önemli unsurlarından olan İstiklal Marşı’mızın önemi belirtilerek vatanseverlik değeri vurgulanmıştır.

2.2. Görseller

Ders kitabında yer verilen Mustafa Kemal Paşa Samsun’da başlıklı gazete sayfasında (Şekil 10) bulunan “Millî Mücadele yıllarında Mustafa Kemal ve silah arkadaşları kadınıyla, erkeğiyle, genciyle, yaşlısıyla ülkemizin bağımsızlığı için mücadele ettiler. Özgürlük mücadelemizi, milli birlik ve beraberliğimizin önemini öğrenmenin, gelişimimize katkısı olduğunu” şeklindeki ifade ile *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmaktadır.

Şekil 7. “Mustafa Kemal Paşa Samsun’da” Başlıklı Gazete Görseli (S. 13)

2.3. Ünite Hazırlık, Değerlendirme ve Etkinlik Soruları

Ders kitabının Birey ve Toplum öğrenme alanında “Dersimiz: Sosyal Bilgiler” başlıklı konuda yer verilen metnin sonunda “Sıra Sizde” başlıklı etkinlikte (Şekil 8) yer verilen açık uçlu üç sorunun ilki “Seçimlere katılmak vatandaşların hayatına ne gibi etkiler yapar?” şeklinde olup, öğrencileri demokratik sorumluluk bilinci hakkında düşünmeye yöneltmektedir. Bu soru *vatanseverlik* bağlamında değerlendirilebilir çünkü vatanını seven ve yüceltmeye çalışanlar öncelikle sorumluluklarının farkında olan ve gereğini yerine getiren kişilerdir. Dolayısıyla bu soruda demokratik bilinç çerçevesinde *vatanseverlik* değeri vurgulanmaktadır. Etkinliğin ikinci sorusu “Millî Mücadele kahramanlarını öğrenmeniz sizi onlara karşı niçin sorumlu kılar?” şeklindedir. Bu soruyla öğrencilerin Milli Mücadele kahramanları onların ülke için hizmetleri üzerinde düşünmeleri, yeni kuşakların onlara karşı sorumluluklarını hatırlamalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Bu nedenle bu soruda da *vatanseverlik* değerinin vurgulandığı söylenebilir.

SIRA SİZDE

Aşağıdaki soruları cevaplarırken verilen değerleri de göz önünde bulundurunuz.
sorumluluk – vatanseverlik – sosyal katılım – bilimsellik

- Seçimlere katılmak vatandaşların hayatına ne gibi etkiler yapar?
.....
- Millî Mücadele kahramanlarını öğrenmeniz sizi onlara karşı niçin sorumlu kılar?
.....
- Çocuk hakları hakkında araştırma yapan bir arkadaşınız var ama o, gerekli bilgilere ulaşamıyor. Ona neler önerirsiniz?
.....

13

Şekil 8. "Sıra Sizde" Başlıklı Etkinlik Sorularına Ait Görsel (S. 13)

Ders kitabında *Dersimiz: Sosyal Bilgiler* başlıklı konuda yer alan metnin sonundaki "Sıra Sizde" başlıklı bir başka etkinlikte (Şekil 9) öğrencilerden etkin vatandaş olmalarına katkısıyla ilgili yaşadıkları bir olayı "tasarruf", "doğal afetler", kültürel zenginlik", "teknoloji", "Millî Mücadele kahramanları", "çocuk hakları" örnek olayları bağlamında düşünmeleri ve özetlemeleri istenmektedir. Bu örnek temalardan "kültürel zenginlik", "Millî Mücadele kahramanları" ve "tasarruf" vatanseverlik değerine farklı boyutlarıyla vurguda bulunmaktadır.

SIRA SİZDE

Sosyal Bilgiler dersinin etkin vatandaş olmanıza katkısıyla ilgili yaşadığınız bir olayı düşününüz. Yaşadığınız olayı, bu olayla ilgili duygu ve düşüncelerinizi aşağıda boş bırakılan yere kısaca özetleyiniz. Bunun için aşağıdaki konulardan yararlanabilirsiniz.

Tasarruf Doğal afetler Kültürel zenginlik Teknoloji Millî Mücadele kahramanları Çocuk hakları

Belirlediğim konu:

Düşüncelerim:

Bu olaydaki etkin vatandaş davranışı nedir?
.....

Şekil 9. "Sıra Sizde" Başlıklı Etkinlik Sorularına Ait Bir Görsel (S. 15)

Ders kitabında Kültür ve Miras öğrenme alanında *Kültürel Çeşitlilik* başlıklı konunun sonunda yer alan "sıra sizde" başlıklı etkinlik bölümündeki görselde (Şekil 10) ülkemizde vatani görevini yapmaya giden kişilere yapılan asker uğurlama töreni, bu uğurlama töreninde yapılanlarla ilgili metinde askerliğin kutsal bir görev olduğu ifade edilmektedir. Yaşanılan yerin kültürel zenginliğini ve geleneklerini koruyarak gelecek nesillere aktarmak da *vatanseverlik* göstergesi olarak görülebilir. Vatan borcu ve hizmeti olan askerliğin yüceltilmesi ve asker uğurlamayla ilgili olarak uygulanan geleneklerin yaşatılması ve aktarılmasıyla ilgili bu etkinlikte *vatanseverlik* değerine vurgu yapılmaktadır.

SIRA SİZDE

Ülkemizin çeşitli yerlerinde askere gidenler için yapılan törenlerle ilgili bilgileri okuyunuz. Yaşadığınız yerdeki asker uğurlama törenleriyle (Görsel: 2.38) benzerlik ve farklılıklarını belirtiniz. Boş bırakılan yere, yaşadığınız yerdeki asker uğurlama törenlerinde yapılanları yazınız.

- Köyde büyük bir şenlik düzenlenir. Askere gidecek uşağın evine bayrak asılır. Davul zurna çalınır, oyunlar oynanır, yemekler yenir. Şenlikler bir hafta devam eder. Askere gidecek uşağı, köyün halkı otogara giderek yolcu eder.
Kelkit / Gümüşhane
- Kur'an-ı Kerim okutulur, dua edilir. Bir ibrik su, bir kadın tarafından askere gidenle birlikte yürürek bittinceye kadar dökülür. Kadın, suyun bittiği yerden geri döner. Asker, "Haydin, yolun açık olsun." diyerek uğurlanır.
Gebiz bucağı / Serik / Antalya
- Askerliğin kutsal bir vazife olduğu, dinimizin ve milletimizin korunmasının askere ait olduğu hususunda konuşulur. Askere gidecek olan, yakınlarını ziyaret eder. Büyükerin ellerini öper, onların hayır duasını alır. Yakınları da kendisine hediyeler vererek sağ salım gidip gelmesi için dua ederler.
Bursa

Sedat Veyis Önek, Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, s. 196-199

Şekil 10. "Kültürel Çeşitlilik" Konusuna Ait "Sıra Sizde" Etkinliği (S. 53)

Aşağıda beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında metin, görsel ve sorular (hazırlık, etkinlik ve ünite değerlendirme) boyutunda *vatanseverlik* değerine yer verilme durumu ünite, konu başlığı ve sayfa numaraları ile birlikte tablo halinde (Tablo 3) gösterilmiştir.

Tablo 2. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Vatanseverlik Değerine Yer Verilme Durumu

Konu Başlığı	Ünite	Sayfa Numarası	Vatanseverlik Değeri Vurgusu
Ankara, Ankara, Güzel Ankara	Tarihi ve Kültürel Değerlerimiz	44	1
Toplum İçin Çalışanlar	Güç, Yönetim ve Toplum	155	1
Yönetim Birimleri konusu "Cumhuriyetimizin 98. Yılı Coşku ile Kutlandı"	Güç, Yönetim ve Toplum	158	1
Milli Değerlerimiz	Güç, Yönetim ve Toplum	168	1
Görseller	Veri Elde Edilen Üniteler	13	1
Ünite Hazırlık, Değerlendirme ve Etkinlik Soruları	Veri Elde Edilen Üniteler	13-15-53	4
Toplam			9

Tablo 2’te görüldüğü gibi beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında *Tarihi ve Kültürel Değerlerimiz* ünitesin *Ankara, Ankara, Güzel Ankara* başlıklı konusunda *vatanseverlik* değeri bir defa vurgulanmıştır. *Güç, Yönetim ve Toplum* ünitesinde ise *Toplum İçin Çalışanlar, Cumhuriyetimizin 98. Yılı Coşku ile Kutlandı ve Milli Değerlerimiz* başlıklı konularda olmak üzere toplam üç yerde *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmuştur. Ayrıca ders kitabında yer verilen görsellerde *bir, Sıra Sizde* başlıklı etkinlik sorularında ise dört defa *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır. Sonuçta beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında toplam dokuz kez *vatanseverlik* değerinin vurgulandığı tespiti yapılmıştır.

3. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vatanseverlik Değerine Yer Verilme Durumu

3.1. Metin Boyutu

Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Biz ve Değerlerimiz ünitesinde yer alan Kültür ve Toplumsal Birliktelik başlıklı konuda “Çanakkale ve Kurtuluş Savaşları hakkında bilgi sahibi olan bireyler; savaş esnasında insanların omuz omuza vererek mücadeleye ettiklerini, el birliğiyle ülkelerini kurtarmak uğruna can vermekten çekinmediklerini de öğrenirler.” (Şahin, 2021: 15) ifadesine yer verilmektedir. Dolayısıyla bu ifade ile tarih aracılığıyla insanların geçmiş yaşantılar hakkında bilgi sahibi olurken vatan için çekinmeden canlarını verenlerin de öğrenilmesiyle öğrencilerde vatanseverlik duygusunun pekiştirilmesi hedeflendiğinden *vatanseverlik* değerine vurgu yapılmaktadır.

Ders kitabında tarihe Yolculuk ünitesinde yer alan *Orhun Yazıtlarından (Kültigin Yazıtı Güney Yüzü)* başlıklı okuma metninde “*Ötüken Ormanı’ndan daha iyisi hiç yokmuş. İl tutacak yer Ötüken Ormanı imiş.*” (Şahin, 2021: 46) cümlesi ile Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan *Ötüken* övülmek suretiyle *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır.

Aynı üniteye yer alan *Anadolu’da Kurulan ilk Türk Beylikleri* başlıklı konuda Türk beyliklerinin vatanlarını korumak için gösterdikleri çabaların betimlendiği “Saltuklular, Anadolu’da kurulan ilk Türk beyliğiydi. Haçlılar ve Gürcülere karşı başarıyla mücadele ederek Anadolu’nun korunmasında katkıda bulundular... Danişmendliler... Haçlı Seferlerine karşı savaşarak Anadolu’nun Türk yurdu olarak kalmasına katkı sağladılar (Şahin, 2021: 61) ifadeleri ile

vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. Aynı konuda Güneydoğu Anadolu’da kurulan Artukluların Haçlılarla mücadele ederek Anadolu’yu korudukları, Batı Anadolu’da Çaka Beyliğinin sahip olduğu donanma ile Bizans ve Haçlılara karşı mücadele ettiği vurgulanmaktadır (Şahin, 2021: 61-62).

Ders kitabında Türkiye Selçuklu Devleti başlıklı konuda “Türkiye Selçuklu Devleti, Haçlı seferlerine karşı mücadele ederek Anadolu’nun Türk yurdu olarak kalmasına katkıda bulundu... Miryokefalon Savaşı’nı Türkiye Selçuklu Devleti kazandı. Bu savaşın kazanılması ile Anadolu kesin olarak Türk yurdu haline geldi.” (Şahin, 2021: 64) ifadelerinde Türkiye Selçuklu Devleti’nin Anadolu’yu yurt edinerek dış saldırılara karşı korumaları bağlamında *vatanseverlik* değerine yer verilmiştir.

Ders kitabında Bilim ve Teknoloji Hayatımızda ünitesinde yer alan Sosyal Bilgilerin Toplum Hayatına Etkisi başlıklı metinde tarihini bilen ulusların birbirlerine kenetlenerek milli bir benlik oluşturdukları Kurtuluş Savaşı’ndan örnek gösterilerek şu sözlerle anlatılmakta ve *vatanseverlik* değeri vurgulanmaktadır: “Kurtuluş Savaşı’nın hangi şartlarda gerçekleştiğini ve kazanıldığını bilen bireyler vatanın tehlikede olduğunu hissettikleri anda onu kurtarmak için harekete geçerler. Kurtuluş savaşında vatani kurtarmak için çaba gösteren bireyler birlik ve beraberlik içinde hareket ederek milli bir dayanışma örneği sergilemişlerdir.” (Şahin, 2021: 131). “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” başlıklı ünite de yer alan “Nitelikli İnsan Gücü” başlıklı konuda Milli Mücadelenin başarıyla sonuçlanmasından sonra ülkesi ve milleti için durmadan çalışan başarılı bir iş insanı olan Mehmet Nuri Bey’in 1936 yılında ordunun uçak ihtiyacının giderilmesi için yapılan bir kampanyada söylediği “Benden bu millet için bir şey istiyorsanız, en mükemmelini istemelisiniz. Mademki bu millet teyyaresiz yaşayamaz, öyleyse bu yaşama vasıtasını başkalarının lütfundan beklememeliyiz. Ben bu uçakların fabrikasını yapmaya talibim.” (Şahin, 201: 189) sözlerine yer verilerek ülkesi ve milleti için çalışan çabalayan girişimci bir iş insanı sözleri ile *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmuştur.

Ders kitabının “Yönetime Katılıyorum” ünitesinde bulunan “Toplumsal Hayatta Demokrasinin Önemi” başlıklı konuda demokrasi ve demokratik yönetimin gerekleri anlatılmış, ayrıca Türk demokrasi hayatı ve ülkesi için hayatını kaybetmiş olan Ömer Halisdemir örnek gösterilerek *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır: “Ömer Halisdemir, komutanından aldığı talimatı hiç tereddüt etmeden, hayatı pahasına yerine getirmiş ve olay yerinde şehit edilmiştir. Vatani ve demokrasi için hiç çekinmeden canını ortaya koyan Ömer Halisdemir’e teşekkürü borç bilmeliyiz.” (Şahin, 2021: 220).

3.2. Görseller

Ders kitabında bulunan “Kültür ve Toplumsal Birliktelik” başlıklı konuda 1915 yılında Batılı sömürgeci güçlere karşı vatan uğruna canlarını veren Türk askerlerine saygı amaçlı yapılan Çanakkale Şehitler Abidesi görseli (Şekil 11) ve “Kültür ve Toplumsal Birliktelik” başlıklı konuda yer alan ve Türk milletinin asırlardan beridir farklı coğrafyalarda uygulayageldiği geleneksel oyun ve yarışların sergilendiği görselde (Şekil 12) geleneksel değerlere, kültüre ve bayrağa saygı amaçlanmakta ve *vatanseverlik* değeri vurgulanmaktadır.

Çanakkale Şehitler Abidesi

Şekil 11. Çanakkale Şehitler Abidesi Görseli (S. 15)

Tarihi bağlar, birlik ve beraberliğimizi artıran unsurlardır.

Şekil 12. Etnospor Festivali Görseli (S. 16)

“Sosyal Bilimlerin Toplum Hayatına Etkisi” başlıklı konuda yer alan Kurtuluş Savaşı’nda cepheye mühimmat taşıyarak çeşitli zorluklara göğüs geren Türk kadınların resmedildiği görselde (Şekil 13) ile aynı konu içeriğinde yer alan “Savunma Sistemleri” alt başlığı altında Türk vatanının iç ve dış saldırılara karşı korunması ve caydırıcı gücünün sergilenmesi adına Türk Savunma Sanayisi tarafından üretilen savunmaya dönük hava araçlarına (Şekil 14) yer verilmek suretiyle *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nda Kağını Çeken Kadınlar Tablosu, İbrahim Çalli, 1920, Millî Mücadele'de Atatürk Konutu ve Demiryolları Müzesi, Ankara

T129 ATAK Taarruz Taktik ve Keşif helikopteri

ANKA İHA

Şekil 13. “Kurtuluş Savaşında Kağını Çeken Kadınlar” (S. 131) Şekil 14. Türk Savunma Sanayisi ile İlgili Görseller (S. 138)

Ders kitabında “Toplumsal Hayatta Demokrasinin Önemi” başlıklı konuda 15 Temmuz hain darbe girişimini önlemek uğrunda şehit düşen Ömer Halisdemir’in fotoğrafı ile (Şekil 15) darbe girişimi sırasında gazi ya da şehit olan vatandaşların anısına hazırlanan afişe yer verilmek suretiyle vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. “Toplumsal Hayatta Kadının Yeri” başlıklı konuda ise Kurtuluş Savaşı’nda cepheye mühimmat taşıyan kadınların temsil edildiği görsel (Şekil 16) ile farklı dönemlerde vatanları için farklı alanlarda hizmet eden Türk kadınlarını temsil eden görsellere (Şekil 17) yer verilmiştir. Farklı alanlarda ülkesine başarıyla hizmet etmiş Türk kadınlarına yer verilmek suretiyle *vatanseverlik* değerine dolaylı bir şekilde vurguda bulunulmuştur.

15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü'ne arma afişi

6.19

Şekil 15. 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü İle İlgili Görseller (S. 220-221)

İstiklal Savaşında Cepheye Mermi Taşıyan Kadınlar Tablosu, Halil Dikmen, 1933, Resim ve Heykel Müzesi, Ankara

Şekil 16. İstiklal Savaşında Cepheye Mermi Taşıyan Kadınlar Tablosunun Görseli (S. 228)

Kara Fatma (Fatma Seher Erden) Kurtuluş Savaşı'nın kadın kahramanlarından biridir.

Halide Edip Adıvar ülkemizin yetiştirdiği önemli yazarlardan biridir.

Canan Dağdeviren dünyaca tanınan önemli fizik mühendislerinden biridir.

Şekil 17. Kendi Alanlarında Önemli Yer Edinmiş Türk Kadınları (S. 232)

3.3. Ünite Hazırlık, Değerlendirme ve Etkinlik Soruları

Ders kitabında Kültür ve Miras öğrenme alanında yer alan “Selçuklu Devleti” başlıklı konuda “Düşünelim Tartışalım” kısmında yer alan “Anadolu nasıl Türk yurdu haline gelmiştir?” ve “Anadolu’nun Türk yurdu haline gelmesinde Pasinler, Malazgirt ve Miryakefalon savaşlarının etkileri nelerdir?” sorularında Anadolu’nun Türk yurdu olmasını ve Türk yurdu olarak kalmasını sağlamak amacıyla yapılmış olan savaşlar *vatanseverlik* değeri çerçevesinde vurgulanmıştır.

Kültür ve Miras Öğrenme Alanında yer alan Ünite Değerlendirme Çalışmaları içerisinde yer alan ve tarihsel olayların kronolojik sıraya göre düzenlenmesinin istendiği soruda yer alan “Bizans Devleti ile yapılan Malazgirt Savaşı kazanılarak Anadolu’nun kapıları Türklere açıldı.” ve “Bizans Devleti ile yapılan Miryakefalon Savaşı kazanılarak Anadolu kesin olarak Türk yurdu haline getirildi.” şeklindeki önermelerde Anadolu’nun Türkler tarafından yurt edilmesi için Bizans Devleti ile yapılan mücadeleler *vatanseverlik* değeri çerçevesinde vurgulanmıştır (Şekil 18).

G. Türklerin Anadolu’yu yurt edinme süreciyle ilgili bazı bilgiler aşağıda kaşık olarak verilmiştir. Bunları inceleyerek olayların gerçekleşme sırasına göre doğru sıralamayı yapınız.

a) Bizans Devleti ile yapılan Malazgirt Savaşı kazanılarak Anadolu’nun kapıları Türklere açıldı.

b) Gazneliler ile yapılan Dandanakan Savaşı kazanılarak Büyük Selçuklu Devleti resmen kuruldu.

c) Tuğrul Bey ve Çağrı Bey tarafından Anadolu’ya Türk akınları yapıldı.

d) Bizans Devleti ile yapılan Pasinler Savaşı kazanılarak Doğu Anadolu ele geçirildi.

e) Bizans Devleti ile yapılan Miryakefalon Savaşı kazanılarak Anadolu kesin olarak Türk yurdu haline geldi.

f) Anadolu’da ilk Türk beylikleri kuruldu.

1	
2	
3	
4	
5	
6	

G. Aşağıda verilen kavramları ve ifadeleri kullanarak ünite de öğrendiğiniz konularla ilgili cümleler kurunuz ve noktalı yerlere yazınız.

1. Orta Asya, hayvancılık, Türkler

2. Kavimler Göçü, Avrupa Hun Devleti, Balamir

3. Müslümanlar, Bedir Savaşı, Mekkeli müşrikler

4. Türkler, müslümanlık, Talas Savaşı

Şekil 18. Tarihe Yolculuk Ünitesine Ait Ünite Değerlendirme Soruları (S.77)

İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanında yer alan Ünite Değerlendirme Çalışmalarında açık uçlu sorulardan olan ilk soruda “Ülkemizi jeopolitik açıdan dünya üzerinde önemli hale getiren göreceli konum özelliklerini ifade ediniz.” şeklindeki soru öğrencilerin ülkelerini farklı özellikleri ile daha iyi tanımlarını sağlamaya yönelik olup, dolaylı bir şekilde de olsa *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmuştur (Şekil 19).

I Aşağıda verilen soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Ülkemizi jeopolitik açıdan dünya üzerinde önemli hale getiren göreceli konum özelliklerini ifade ediniz.

2. Aynı gün ve aynı saatte yapılan sıcaklık ölçümlerinde Antalya’nın Erzurum’a göre daha sıcak olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun sebeplerini açıklayınız.

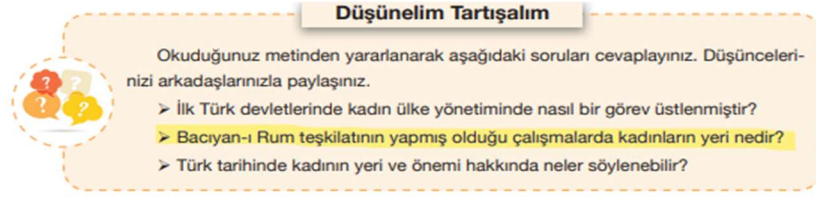
3. Ülkemizin temel beşeri coğrafya özelliklerinin neler olduğunu belirtiniz.

4. Muson ikliminin görüldüğü yerde bulunan insanların yaşantılarının nasıl etkilendiğini açıklayınız.

Şekil 19. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanına Ait Ünite Değerlendirme Çalışmaları (S.12)

Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında yer alan “Düşünelim ve Tartışalım” başlıklı etkinlikte “Bacıyan-ı Rum teşkilatının yapmış olduğu çalışmalarda kadınların yeri nedir?” sorusuyla Anadolu kadınlarının Anadolu’nun Savunulmasında ve Türkleşmesinde önemli rol oynayarak

vatan hizmetinde bulunan Bacıyan-ı Rum teşkilatı ile *vatanseverlik* arasında ilişki kurulmuştur (Şekil 20).

Şekil 20. "Düşünelim Tartışalım" Başlıklı Etkinlik Örneği (S. 228)

Aşağıda 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında metin, görsel ve ünite hazırlık, değerlendirme ve etkinlik soruları boyutunda *vatanseverlik* değerine yer verilme durumu tablo halinde (Tablo 3) gösterilmiştir.

Tablo 3: Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Vatanseverlik Değerine Yer Verilme Durumu

Konu Başlığı	Ünite	Sayfa Numarası	Vatanseverlik Değeri Vurgusu
Kültür ve Toplumsal Birliktelik	Biz ve Değerlerimiz	15	1
Orhun Yazıtlarından (Kültigin yazıtı Güney yüzü)	Tarihe Yolculuk	46	1
Anadolu'da Kurulan ilk Türk Beylikleri	Tarihe Yolculuk	61-62	4
Türkiye Selçuklu Devleti	Tarihe Yolculuk	64	2
Sosyal Bilgilerin Toplum Hayatına Etkisi	Bilim ve Teknoloji Hayatımızda	131	1
Nitelikli İnsan Gücü	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	189	1
Toplumsal hayatta Demokrasinin Önemi	Yönetime Katılıyorum	220	1
Görseller	Veri Elde Edilen Üniteler	15-16-131-138-220-221-228-232	7
Ünite Hazırlık, Değerlendirme ve Etkinlik Soruları	Veri Elde Edilen Üniteler	64-77-125-228-	6
Toplam			24

Tablo 3'te görüldüğü gibi "Biz ve Değerlerimiz" ünitesinin "Kültür ve Toplumsal Birliktelik" başlıklı konusu ile "Tarihe Yolculuk" ünitesinin "Orhun Yazıtlarından (Kültigin Yazıtı Güney yüzü)" başlıklı konusunda *vatanseverlik* değeri *birer* defa vurgulanırken, "Tarihe Yolculuk" ünitesinin "Anadolu'da Kurulan ilk Türk Beylikleri" başlıklı konusunda *dört*, "Türkiye Selçuklu Devleti" konusunda ise *iki* defa vurgulanmıştır. "Bilim Teknoloji ve Toplum" ünitesinde yer alan "Sosyal Bilgilerin Toplum Hayatına Etkisi", "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" ünitesinde yer alan "Nitelikli İnsan Gücü" ve "Yönetime Katılıyorum" ünitesinin "Toplumsal Hayatta Demokrasinin Önemi" başlıklı konularında ise vatanseverlik değerine birer defa vurguda bulunulmuştur. Ders kitabında *vatanseverlik* değerine görsellerde *yedi*, ünite hazırlık ve değerlendirme soruları ile etkinlik sorularında ise *altı* yerde vurguda bulunulmuştur. Böylece ders kitabında toplam *yirmi dört* defa *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmuştur.

4.Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Vatansızlık Değerine Yer Verime Durumu

4.1. Metin Boyutu

Ders kitabının Türk Tarihine Yolculuk ünitesinde yer alan “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu” başlıklı konuda Orhan Gazi’nin saltanat döneminde imar faaliyetleri ile ilgili olarak uyguladığı siyaset “Fethettiğim şehirlere cami, medrese, imaret, han, hamam gibi eserler inşa ettirerek birer Türk şehri haline getirdim.”; ordu alanında attığı adımları ise “Fetihlerin artması ve sınırların genişlemesi üzerine “Yaya ve Müsellem” ordusunu kurdum.” (Azer, 2022: 39) ifadeleriyle ortaya konulmuştur. Orhan Gazi’nin Osmanlı Devleti’ni kuruluş döneminde fethettiği yerlerde gerçekleştirdiği imar faaliyetleriyle o beldelere Türk kimliği kazandırmaya çalışması, fethedilen toprakların vatan olarak benimsenmesi ve buraların güvenliği için ordu birimleri kurması *vatanseverlik* değerini vurgulamaktadır.

Aynı konuda Yıldırım Bayezid’in ağzından “Rumeli’de fetihler yaparken Anadolu’daki Türk beyliklerinin devlete karşı ittifak yaptığını öğrenince Anadolu’ya geçerek Türk beyliklerinin birçoğuna son verdim.” ve “Avrupa’da Macarların önderliğinde bir haçlı ordusu topraklarımıza girerek Niğbolu Kalesi’ni kuşattı. Bunun üzerine İstanbul kuşatmasını kaldırarak ordumla Haçlılar üzerine yürüdüm.” (Azer, 202: 43) ifadelerine yer verilmiş olup, bu ifadelerde fetih ile elde edilen toprakların vatan kabul edilerek bu vatan topraklarının iç ve dış saldırılardan korunması mücadelesinde *vatanseverlik* değeri çerçevesinde vurgulanmıştır.

Çelebi Mehmet’in ağzından yazılan metinde ise “Devleti yeniden eski sınırlarına ulaştırmaya çalıştım. Devletim için yaptıklarım nedeniyle Osmanlı Devleti’nin ikinci kurucusu kabul edildim.” (Azer, 2022: 44) sözlerine yer verilmiştir. Çelebi Mehmet’in devleti parçalanma tehlikesinden kurtarıp Anadolu’da Türk birliğini yeniden kurmak için sergilediği yoğun ve başarılı mücadele *vatanseverlik* değeri çerçevesinde değerlendirilebilir.

“Osmanlı Devleti’nin Fetih Siyaseti” başlıklı metinde Milli Mücadele döneminde Antep halkının Fransız işgali karşısında vatanını savunmak için verdiği kahramanca mücadele ile Mustafa Kemal’in Yunan işgal girişimine karşı Sakarya Meydan Muharebesindeki başarısı ve kahramanlığı arasında paralellik kurularak her ikisinin de bu başarı ve kahramanlığının kendilerine Gazilik unvanını kazandırdığının altı çizilmektedir: “TBMM Milli Mücadelede Fransızlara karşı gösterdiği kahramanca direniş nedeniyle Antep’e 1921’de “Gazi” unvanını vermiş, şehrin adı Gaziantep olmuştur. Yine TBMM, mili mücadelede Yunan ordusuna karşı Sakarya Meydan Muharebesi’nde Türk ordusunun başkomutanlığını yapan Mustafa Kemal’e 1921’de “Gazi” unvanını vermiştir” (Azer, 2022: 51). Dolayısıyla söz konusu metinde Türk halkının ve Mustafa Kemal’in vatan müdafaasında göstermiş oldukları mücadelede *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır.

Ders kitabında “Osmanlı Devleti’nde Islahat Hareketleri” başlıklı konuda geçen “Padişah ve diğer yöneticiler devleti yeniden eski gücüne kavuşturmak amacıyla 17. yüzyıldan itibaren devletin yıkılışına kadar pek çok alanda ıslahat adı verilen yenilik ve düzenlemeler yaptılar” (Azer, 2022: 72) ifadesiyle ülkeyi içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak için padişah ve diğer devlet görevlilerinin gösterdikleri gayret ve çabada *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır.

Ders kitabının Ülkemizde Nüfus başlıklı ünitesinde yer alan “Nedenleri ve Sonuçlarıyla Göç” başlıklı konuda Osmanlı İmparatorluğu’nda çözümlenin hızlandığı bir dönemde yurtlarını zorunlu olarak terk edip Anadolu’ya göç etmek zorunda kalan bir ailenin yaşadıklarının anlatıldığı “Etkinlik Zamanı” adlı aşağıdaki metinde *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır:

Göçmeye kesin olarak karar vermişti. Bu konunun Hasret’e zor geldiğini biliyordu. Burada çocukları olmuştu. Çocukları için de burası çok önemliydi. Göz açıp gördükleri, gönül verip sevdikleri bu geniş vadi, sonradan onlar için cennet bahçesi gibi özlenen bir yer olacaktı. Anılarının hoş tadı giderek acılaşacak,

zaman zaman canlarını yakacaktı. Göçün yaklaştığı bu günlerde karısı da çocukları da korku içindeydi. Nihayet yola koyuldular. (Azer, 2022: 117).

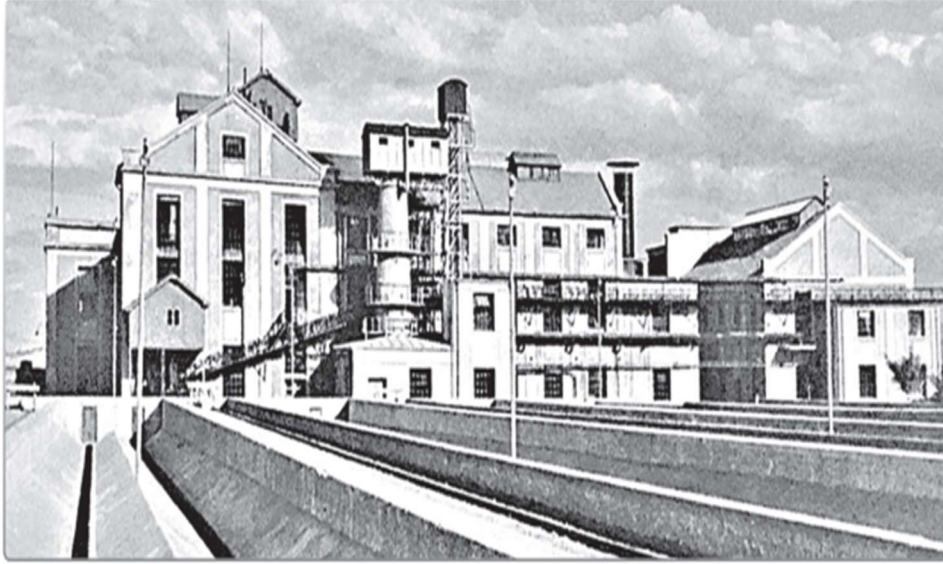
Ders kitabının “Ekonomik ve Sosyal hayat” başlıklı ünitesinde yer alan Toprak Ana başlıklı konuda toprağın önemi anlatılırken Namık Kemal’in Vatan Yahut Silistre adlı eserinden yapılan alıntının yapıldığı okuma metninde vatanın önemi vatanseverlik değeri çerçevesinde edebi bir dille vurgulanmıştır:

Devlet savaş ilan etmiş. Düşman, sınır boylarımıza gelmiş, vatan toprağını çiğnemeye hazırlanıyor. Vatan toprağı tehlikede olsun da ben evimde rahat döseğimde yatayım. Nasıl olur? Vatan toprağı tehlikededir. Beni yüce kudret sahibi yarattı. Vatanım büyüttü. Ben açtım, karnımı vatanım doyurdu. Üzerimde hiçbir giysi yoktu, vatan sayesinde giyindim. Bedenim vatan toprağından, nefesim vatan havasından. Bir defa düşün. Vatanımız sayesinde herkesin hakkı, hukuku ve hayatı korunur (Azer, 2022: 152).

Toprak Ana adlı konunun sonunda yer alan Etkinlik Zamanı başlıklı okuma metninde Mete Han’dan toprak isteyen Tunguzlara karşı Mete Han’ın tutumundan bahisle Türk milleti için vatanın ifade ettiği anlam ve önem ortaya konularak *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır: “Mete’nin gittikçe kuvvetlendiğini gören Tunguzlar ondan sınırdaki çorak ve işe yaramaz bir küçük toprak parçasını istediler. Mete, bu istek karşısında “Toprak devlet malıdır. Devleti başkasına kim verebilir?” (Azer, 2022: 154).

4.2. Görseller

Ders kitabında “Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanında” yer alan “Toprak Ana” başlıklı konuda Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında dışa bağımlılığı azaltmak ve istihdamı artırmak amacı ile yapılan Uşak Şeker Fabrikasının görseline (Şekil 21) yer verilerek *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmuştur.

Görsel 5.5: Uşak Şeker Fabrikası

Şekil 21. Uşak Şeker Fabrikasının Görseli (S. 15)

4.3. Ünite Hazırlık, Değerlendirme ve Etkinlik Soruları

Ders kitabında “Öğrendiklerimi Değerlendiriyorum” soruları içerisinde yer alan çoktan seçmeli sorulardan 19. soruda ülkenin ayakta kalabilmesi için yapılan askeri, siyasi ve iletişim alanındaki yeniliklerde *vatanseverlik* değerine vurguda bulunulmuştur (Şekil 22).

Ç. Doğru cevabın bulunduğu seçeneği işaretleyiniz.

19. I. Askeri amaçlı nüfus sayımı yapılması

II. Avrupa başkentlerine elçilikler gönderilmesi

III. Posta Teşkilatının kurulması

IV. Gazete ve dergilerin basılması

Yukarıdaki gelişmelerden hangisi Osmanlı Devleti'nde sosyal ve ekonomik alanda yapılan ıslahatlar arasında yer almaz?

A) I

B) II

C) III

D) IV

20. “Türkiye’de misafir kabul etmeyecek bir köy evi, yemek yenmeyecek bir konak, biraz sebze, meyve hatta çiçek toplayıp dinlenmek üzere gelen yolcuyu iyi karşılamayan bir bağ, bostan ve bahçe sahibi yok gibidir.”

Thornton (Törntin) (Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, C.11, s.263)

Thornton, Türk kültürü hakkında hangi özelliği vurgulamaktadır?

A) Dürüstlük

B) Misafirperverlik

C) Saygı

D) Temizlik

21. Osmanlı Devleti’nin ne zaman ve hangi gelişme sonucu kurulduğu konusunda tarihçiler farklı görüşlere sahip olup bu konuda farklı kanıtlar göstermektedirler. Bunun en büyük nedeni kuruluş dönemi kaynaklarının yetersizliğidir. Osmanlı’nın kuruluşundan bahseden ilk kaynaklar Osman Bey’den yaklaşık bir asır sonra kaleme alınmıştır ve birbirinden farklı bilgiler vermektedir. Bu eserlerdeki bilgilerin yorumlanması ile tarihçiler Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Metne göre Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ile ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

A) Tarihçiler arasında bir uzlaşma bulunmamaktadır.

B) Tarihçiler kanıtlardan farklı sonuçlara ulaşmaktadırlar.

C) İlk Osmanlı kaynakları, Osman Bey Dönemi’nde yazılmıştır.

D) Kuruluş dönemini anlatan kaynakların içerikleri birbirinden farklıdır.

94

Şekil 22. Ünite Değerlendirme Soruları Örneği (S. 94).

Ders kitabında yer alan “Etkinlik Zamanı” sorularında “Toprak Mahsulleri Ofisi”, “Ziraat Bankası”, “ÇAYKUR” ve “Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri” gibi ülkemizde çiftçiyi destekleyerek üretimin ve istihdamın artırılmasına yönelik faaliyette bulunan kurum ve kuruluşlara yer verilmiştir. Etkinlikte ülke kalkınmasının milli ve yerli kaynaklarla sağlanmasında önemli bir işleve sahip olan bu kurumlara yer verilerek tanıtılması dolaylı da olsa *vatanseverlik* değeri ile ilişkilendirmek mümkündür (Şekil 22).

Etkinlik Zamanı

A. Aşağıdaki kurum ve kuruluşların tarım alanında yaptığı çalışmaları araştırınız ve edindiğiniz bilgileri bırakılan boşluklara yazınız.

Toprak Mahsulleri Ofisi:

Ziraat Bankası:

Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (ÇAYKUR):

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri:

Şekil 22. Toprak Ana Başlıklı Konuya Ait Etkinlik Zamanı Soruları (S. 157)

“Öğrendiklerimi Değerlendiriyorum” sorunlarında Osmanlı Devleti’nde üretim, ekonomi ve savunma amacı ile oluşturulan tımar sisteminin yer aldığı 23. soruda “Tımar sisteminin Osmanlı Devleti’ne sağladığı yararlar nelerdir”? Sorusu ile *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır (Şekil 23).

D. Aşağıdaki soruların cevaplarını defterinize yazınız.

21. Dijital teknoloji nedir?
22. Dijital teknoloji üretim, dağıtım ve tüketim alanında ne gibi değişikliklere sebep olmuştur?
23. Tımar sisteminin Osmanlı Devleti'ne sağladığı yararlar nelerdir?
24. Geçmişte önemli olan bir mesleğin günümüzde önemini yitirmesinin sebepleri nelerdir?
25. Meslek tercihine yönelik iyi bir planlama nasıl olmalıdır? Açıklayınız.

Şekil 23. "Öğrendiklerimi Değerlendiriyorum" Başlıklı Soru Örnekleri (S. 179)

Aşağıda yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında metin, görsel ve ünite hazırlık ve değerlendirme ile etkinlik soruları boyutunda *vatanseverlik* değerine yer verilme durumu tablo halinde (Tablo 4) gösterilmiştir.

Tablo 4. Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Vatanseverlik Değerine Yer Verilme Durumu

Konu Başlığı	Ünite	Sayfa Numarası	Vatanseverlik Değeri Vurgusu
Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu	Türk Tarihine Yolculuk	39	2
Yıldırım Bayezid	Türk Tarihine Yolculuk	43	2
Çelebi Mehmet	Türk Tarihine Yolculuk	44	1
Osmanlı Devleti'nin Fetih Siyaseti	Türk Tarihine Yolculuk	51	1
Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri	Türk Tarihine Yolculuk	72	1
Nedenleri ve Sonuçlarıyla Göç	Ülkemizde Nüfus	117	1
Toprak Ana	Ekonomik ve Sosyal Hayat	152	1
Toprak Ana	Ekonomik ve Sosyal Hayat	154	1
Ünite Hazırlık, Değerlendirme ve Etkinlik Soruları Boyutu	Veri Elde Edilen Üniteler	179	1
Toplam			11

Tablo 4'te de görüldüğü gibi yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının "Türk Tarihine Yolculuk" ünitesinde yer alan "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", "Yıldırım Bayezid", "Çelebi Mehmet", "Osmanlı Devleti'nin Fetih Siyaseti" ve "Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri" başlıklı konularda *vatanseverlik* değerine *yedi* defa yer verilmiştir. "Ülkemizde Nüfus" ünitesinde yer alan "Nedenleri ve Sonuçlarıyla Göç" konularında *vatanseverlik* değeri *bir* defa; "Ekonomik ve Sosyal Hayat" ünitesinde yer alan "Toprak Ana" başlıklı konuda ise *iki* defa vurgulanmıştır. Ders kitabında görseller boyutunda *vatanseverlik* değeri vurgulanmazken ünite hazırlık, değerlendirme ve farklı etkinlik sorularında sadece *bir* kez vurgulanmıştır. Ders kitabında toplam on bir yerde *vatanseverlik* değeri vurgulanmıştır.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Toplum düzeni ve devamlılıklarının sağlanmasında önemli bir yere sahip olan değerler eğitimi MEB'in hazırladığı programlar dâhilinde öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 18 değere (adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik) yer verilmektedir (MEB, 2018).

Araştırma sonucunda dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Herkesin Bir Kimliği Var Ünitesinde yer alan Herkesin Bir Kimliği Var başlıklı konuda bir defa vatanseverlik değerinin vurgulandığı tespit edilmiştir. Bu üniteye daha çok sorumluluk, ilgi, ihtiyaç, sevgi ve empati temaları vurgulanmaktadır. Güçlü (2019)'ye göre de bu üniteye ünite içeriğine bağlı olarak daha çok saygı ve sorumluluk değeri vurgulanmaktadır. Ders kitabında vatanseverlik değerinin en fazla vurgulandığı ünitenin içeriğindeki Milli Mücadele konularına bağlı olarak Geçmişimi Öğreniyorum ünitesi olduğu anlaşılmaktadır. Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele başlıklı konuda dört yerde vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. Geçmişimi Öğreniyorum ünitesinde Doğu Cephesi ve Kazım Karabekir başlıklı konuda iki defa, Güney Cephesi'nde Kahramanlar konusunda altı defa, Batı Cephesi'nde Savaş konusunda yedi defa; ünite genelinde ise toplam on dokuz defa vatanseverlik değerinin vurgulandığı tespit edilmiştir. Güçlü (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada bu üniteye en fazla duyarlılık değerinin vurgulandığı, bunu vatanseverlik ve aile birliğine önem verme değerlerinin izlediği sonucuna ulaşılmıştır.

İnsanlar ve Yönetim ünitesinde içerdiği konular itibariyle vatanseverlik değeri daha az vurgulanmıştır. Bu ünite içeriğindeki konularda toplam üç yerde vatanseverlik değerinin vurgulandığı tespiti yapılmıştır. Güçlü (2019) de araştırmasında bu üniteye daha çok sorumluluk ve bağımsızlık değerlerinin vurgulandığı sonucuna ulaşmıştır. Karasu Avcı ve Faiz (2018) ise dördüncü sınıfta bu öğrenme alanında en çok sorumluluk, bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik değerlerine yer verildiği, vatanseverlik değerine ise bu değerlere oranla çok daha az yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan görsellerde dört, Ünite değerlendirme soruları ve etkinlik sorularında ise yirmi sekiz yerde vatanseverlik değerine vurguda bulunulmuştur. Bu ders kitabının genelinde ise vatanseverlik değerine toplamda eli beş defa vurguda bulunulmuştur. Bu sonuç aynı zamanda Sosyal Bilgiler ders kitapları içerisinde vatanseverlik değerine en fazla yerin dördüncü sınıf ders kitabında yer verildiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Kuş, Meray ve Keskin, (2013) tarafından 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına uygun olarak hazırlanan ders kitapları üzerinde gerçekleştirilen araştırmada da dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vatanseverlik değerinin sorumluluk, duyarlılık, sevgi ve dayanışma değerleri ile birlikte en fazla yer verilen değerlerden olduğu; ayrıca vatanseverlik değerinin daha çok milli kültür ve millet sevgisi kavramları ile birlikte kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Tarihi ve Kültürel Değerlerimiz ünitesinde vatanseverlik değeri bir defa vurgulanmıştır. Güçlü (2019)'ye göre de içerdiği konulara bağlı olarak bu üniteye en çok duyarlılık ve estetik değeri vurgulanmıştır. Güç, Yönetim ve Toplum ünitesi daha çok öğrencileri ülke ve yönetim birimleri hakkında bilgilendirmeyi amaçladığından bu ünite beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vatanseverlik değerine en fazla yer verilen üniteye aittir. Bu üniteye toplam üç yerde vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. Güçlü (2019) araştırmasında bu üniteye en fazla vurgulanan değer bağımsızlık değeri olduğunu tespit etmiştir. Karasu Avcı ve Faiz (2018) ise araştırmalarında beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan Etkin Vatandaşlık Öğrenme alanında daha çok sorumluluk ve yardımseverlik

değerlerine yer verildiği, bunun yanında daha az olmakla birlikte vatanseverlik ve temizlik değerlerine de vurgu yapıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmada beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan görsellerde toplam bir, ünite değerlendirme ve etkinlik sorularında ise dört yerde vatanseverlik değerinin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Ders kitabı genelinde ise toplam dokuz yerde vatanseverlik değerine vurgu yapılmıştır. Kuş, Merey ve Karatekin (2013) araştırmalarında beşinci sınıf ders kitabında vatanseverlik değerinin duyarlılık ve bilimsellik ile beraber en fazla yer verilen değerler olduğunu tespit etmişlerdir. Güçlü (2019) beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında en çok sorumluluk ve duyarlılık; Altay (2022) ise vatanseverlik, duyarlılık ve bilimsellik değerlerinin en fazla vurgulanan değerler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının içeriği ağırlıklı olarak milli kültür unsurlarından oluşan Biz ve Değerlerimiz ünitesinde vatanseverlik değerine bir defa vurguda bulunulmuştur. Bunun nedeninin ünite kapsamındaki konulara bağlı olarak daha çok duyarlılık, dayanışma ve farklılıklara saygı temalarına yer verilmesi olduğu düşünülmektedir. Türk tarihi ile ilgili konuların ağırlıklı yer tuttuğu Tarihe Yolculuk ünitesinde vatanseverlik değerine yedi, Bilim ve Teknoloji Hayatımızda, Yönetime Katılıyorum ve Üretim, Dağıtım ve Tüketim ünitelerinde birer defa vurguda bulunulmuştur. Bu ders kitabında ayrıca görsellerde yedi, ünite değerlendirme ve etkinli sorularında ise altı defa vatanseverlik değerine vurguda bulunulmuştur. Bu ders kitabında vatanseverlik değeri toplam yirmi dört yerde vurgulanmıştır. Tural, Şahan, Duman ve Yılmaz (2021)'a göre de bu ders kitabında vatanseverlik değeri dayanışma, yardımseverlik, sevgi, bağımsızlık, duyarlılık, estetik, çalışkanlık ve dürüstlük ile beraber en az vurgulanan değerlerdendir. Altay (2022) araştırmasında altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vatanseverlik değerinin duyarlılık ve eşitlik ile beraber en fazla vurgulanan değerlerden biri olduğu sonucuna ulaşırken, Uçar (2019) araştırmasında bu ders kitabında en fazla sorumluluk en az yardımseverlik değerine yer verildiği, vatanseverlik değerinin ise orta düzeyde vurgulandığı sonucuna ulaşmıştır.

Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının içeriği ve kapsam bakımından Türk tarihi ve siyasi yapısının ele alındığı Türk Tarihine Yolculuk ünitesinde vatanseverlik değerine sıkça yer verildiği anlaşılmaktadır. Ünite kapsamında yer alan Osmanlı tarihi ile ilgili farklı konular bağlamında vatanseverlik değerine yedi defa yer verilmiştir. Ders kitabının nüfus, göç, yerleşme gibi temaların ağırlıklı yer tuttuğu Ülkemizde Nüfus ünitesinin Nedenleri ve Sonuçlarıyla Göç konularında vatanseverlik değerine bir defa vurguda bulunulmuştur. Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan ünite değerlendirme ve çeşitli etkinlik sorularında ise bir defa vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. Bu ders kitabının genelinde vatanseverlik değerinin on bir kez vurgulandığı tespiti yapılmıştır. Avcı, İbret Ünal ve Karasu Avcı (2017) tarafından 2005 öğretim programına uygun olarak hazırlanmış ders kitapları üzerinde gerçekleştirilen araştırmada yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vatanseverlik değerinin yer aldığı ünite ya da öğrenme alanlarında bağımsızlık, iyi vatandaşlık, ülkenin sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel mirasın sahiplenilmesi ve tanıtılması hususlarına ağırlık verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, kapsamlarındaki konu ve kazanımlara bağlı olarak dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında elli beş defa, beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında dokuz defa, altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yirmi dört defa, yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ise on bir defa vatanseverlik değerinin vurgulandığı tespiti yapılmıştır. Vatanseverlik değerinin en fazla dördüncü ve altıncı sınıf ders kitaplarında, en az ise beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vurgulandığı tespit edilmiştir. Ders kitaplarında yer alan üniteler açısından kıyaslandığında ise dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Geçmişimi Öğreniyorum, beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Güç, Yönetim ve Toplum, altıncı sınıf ders

kitabında Tarihe Yolculuk, yedinci sınıf ders kitabında ise Türk Tarihine Yolculuk ünitesinin vatanseverlik değerine en fazla yer verilen ünite olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu ünite ve öğrenme alanlarında iyi vatandaş olma, bağımsızlık, ülkenin tarihi, sosyal, kültürel ve doğal mirasıyla ilgili konulardan oluşmaktadır. Avcı, İbret Ünal ve Karasu Avcı (2017) araştırmalarında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vatanseverlik değerinin en fazla İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında yer aldığını düşündükleri sonucuna ulaşmıştır. Altay (2022)'a göre de yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vatanseverlik değeri dayanışma ve özgürlük değerleri ile birlikte en fazla vurgulanan değerlerdendir. Horozoğlu (2021) yaptığı araştırmada yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında en fazla özgürlük değeri vurgulanırken en az adalet, barış, yardımseverlik ve dürüstlük değerine vurgu yapıldığını, vatanseverlik değerinin ise ortalama bir düzeyde vurgulandığı sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

1. Sosyal Bilgiler dersi kapsamında vatanseverlik değerinin öğrencilere etkili ve verimli bir şekilde aktarılabilmesi için ders kitaplarında yer alan okuma metinleri, görsel temalar, etkinlik ve değerlendirme sorularında bu değere daha fazla vurgu yapılmalıdır.
2. Vatanseverlik değerinin öğrencilere kazandırmada sadece ders kitaplarıyla yetinilmemesi, okullarda kutlanan her türlü milli ve dini bayramlar, kutlama ve anma törenleri ile belirli gün ve haftalar çerçevesinde gerçekleştirilen etkinliklerde de bu konuya önem verilmesi gerekmektedir.
3. Okulun imkânları ölçüsünde tarihi film, belgesel, sanal gezi vb. yöntem ve materyallerden yararlanılması; ayrıca müze ve tarihi alanlardan okul dışı öğrenme ortamları olarak yararlanılmasının öğrencilere vatanseverlik değerinin kazandırılmasında etkili olacağı düşünülmektedir.
4. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer verilen vatanseverlik değeri başta olmak üzere değerlerin değer aktarımında ne kadar etkili olduklarına dair araştırmalar yapılmalı ve bu araştırma sonuçları doğrultusunda program ve ders kitaplarında gerekli güncellemeler gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, S. Doğan, K. & Başarır, N. H.(2022). *Ortaokul 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: E Kare Eğitim ve Yayıncılık.

Akdemir, S. (2012). *Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler programındaki değerlerle ilgili görüşleri ve bunların kazanılmasına ilişkin uygulamaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Akyüz, Y. (2010). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Yayınları.

Altay, N. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi. *Eğitim Felsefesi ve Sosyoloji Dergisi*, 3(1), 17-26.

Aran, Ö. & Demirel, Ö. (2013). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 151-168.

- Azer, H. Demirel, T. & Bektaş, G. A. (2019). *Ortaokul 7.sınıf sosyal bilgiler*. Ankara: E Koyay Eğitim Yayıncılık Matbaacılık San. ve Tic. LTD ŞTİ
- Barr, R. Barth, J. L. & Shermis, S. S. (2013). *Sosyal bilgilerin doğası* (C. Dönmez Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Baysal, N. (2013). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Bektaş, Ö. & Turan, R. (2022). Sosyal bilgiler öğretim programları: İçerik, kapsam ve örüntü. İçinde Ö. Bektaş & R. Turan (Eds.), *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programları* (ss. 1-20). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Bekiroğlu, A. & Kurt, T. (2009). Öğretmenlerin demokrasi vatandaşlık ve vatanseverlik algılarının nitel olarak incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, (29), 19-39.
- Beldağ, A. (2012). *İlköğretim yedinci sınıf sosyal bilgiler dersindeki değerlerin kazanılma düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Erzurum örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Büyüköztürk, Ş. Kılıç Çakmak, E. Akgün, Ö. Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, Ö. (2008). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Can, H. (2020). *Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin uygulanabilirliğine ilişkin öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Çancı, H. (2008). Değişmeyen boyutları bağlamında milliyetçiliğe teorik ve kavramsal bir bakış. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 105-116.
- Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69-88.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. Ankara, Pegem Yayınları.
- Doğan, İ. (2001). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk, D. Dilek (ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (ss. 15-46). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası Kararları. (1974). 17 Mart 2023 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165045_9sura.pdf pdf sayfasında erişilmiştir.
- Elban, M. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin vatanseverlik tutumları: Ankara ili kazan ilçesi örneği. *International Journal of Social Science*, 35, 451-462.

Ersoy, F. & Şahin, T. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1535-1546.

Gelişli, Y. (2006). Eğitimin işlevleri. M. Çağatay Özdemir (Ed.), *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Ekinoks Yayınları.

Gömlüksiz, M. N. & Ören, Ü. (2016). Ortaokul öğrencilerinin vatan kavramına ilişkin metaforik algıları. *Electronic Turkish Studies*, 11(2). 20 Mayıs 2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/301343498_Ortaokul_Ogrencilerinin_Vatan_Kavramina_Iliskin_Metaforik_Algilari_pdf_sayfasindan_erisilmistir.

Güçlü, H. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Rize.

Hablemitoğlu, Ş. & Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 39-54.

Horozoğlu, M. (2021) *Sosyal bilgiler 6. ve 7. sınıf ders kitabındaki haberlerin sosyal bilgiler öğretim programındaki değerler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bartın Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Bartın.

Kahne, J. & E. Middaugh. (2006). Is patriotis good for democracy a study of high school seniors' patriotic commitments. *phi delta kappa* 87(8), 600-608.

Kan, Ç. (2010a). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138-145.

Karasu Avcı, E., Avcı Ali, A. & İbret Ünal, B. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatanseverlik değerinin kazandırılmasına yönelik görüşleri. *İlköğretim Online Dergisi*, 16(4), 1558-1574.

Karasu Avcı, E. & Faiz, M. (2018) 4. ve 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitapları "etkin vatandaşlık" öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 121.

Keskin, M. (1991). Ziya Gökalp'te vatan kavramı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 443-452.

Kızılcelik, S. & Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı sosyoloji terimleri sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitapevi.

Kuş, Z., Meray, Z. & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.

MEB. (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7.sınıflar).

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). 20 Nisan 2023 tarihinde

<https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686->

[SYAL%20B%C4%B0LER%C4%B0LER%20%C3%96%C4%96%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf](https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SYAL%20B%C4%B0LER%C4%B0LER%20%C3%96%C4%96%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf) pdf sayfasına erişilmiştir.

Öğretici, B. (2011). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimine yönelik uygulamaların etkinliğinin araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Özlem, D. (1990). *Weber'de bilim ve sosyoloji*. İstanbul: Ara Yayınevi.

Parlakyıldız, H. (1999). *İlkokulların dördüncü ve beşinci sınıflarında türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerine inceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Pırnaz, E. (2020). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitimine ve sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kök değerlere yönelik görüşleri (Kahramanmaraş ili örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Şahin, E. Özçelik, N. & Yaşar, T. (2021). *Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Anadolu Kâğıtçılık Yayıncılık Limitet Şirketi.

Taş, S. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler derslerinde yer alan değerlerin öğretimine ilişkin görüşleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

TDK (2019). *Türkçe sözlük*. (11). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tural, S. (1992). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*. Ankara: Ecdad Yayınevi.

Tural, A., Şahan, G., Duman, B. & Yılmaz, O. (2021). Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının değerler eğitimi açısından incelenmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies* 2021(14), 33, 15-26.

Turan, R. (2015). Türkiye’de ilköğretim tarih öğretiminde çanakkale savaşları (1985-2015). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(USBES Özel Sayısı I), 287-306.

Turan, R. (2018). 2017 ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programında 2018 yılında gerçekleştirilen güncelleme üzerine bir değerlendirme. F. Yamaner & S. Baskın (Edts.), İçinde Uluslararası Akşemseddin İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyumu (12-16 Eylül 2018) Tam Metinler Kitabı, (ss.620-629), Çorum-Ankara, Türkiye

Turan, R. (2021). Türkiye’de yapılandırmacı yaklaşıma geçişin ilköğretim sosyal bilgiler dersi kapsamında tarih öğretimi üzerindeki etkileri (1998-2018). *Kesit Akademi Dergisi*, 7(29), 153-187.

Turfanda, S. (2022). *Milli mücadele dönemi edebi eserlerin sosyal bilgiler programındaki değerlere göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın. 06 Haziran 2023 tarihinde

Türkmen, S. F. (2019). *Tarih öğretmenlerinin okul dışı tarih öğretimi algıları ve görüşleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tüysüz, S. Demirel, Özüpek, P. & Yağız, Z. (2022). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Uçar, F. H. (2019). *İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında değerler eğitimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

Uçar, S. (2009). *Sosyal bilgiler programındaki değerlerle ilgili kazanımlara yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Yalar, T. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler programında değerler eğitiminin mevcut durumunun belirlenmesi ve öğretmenlere program modülü geliştirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Yalçın, M. (2019). *Değişen (2017) 5. sınıf sosyal bilgiler müfredatındaki değerler eğitimiyle ilgili öğretmen görüşleri (Sivas örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimler nitel araştırma yöntemleri (10)*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yücel, A. (1993). *İyi vatandaş iyi insan*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi